

Självständigt arbete i Krigsvetenskap (15 hp)

Författare		Program/Kurs
Roger Karlsson		HSU 14-16
Handledare		
		Antal ord: 13 950
Stefan Lundqvist	Beteckning	Kurskod
		1MK023
FÖRBEREDELSE FÖR INSATS - SLUT VID ROTATION?		
En analys av utbildningsstödet före och under internationell insats.		
Sammanfattning:		
Erfarenheter i Försvarmakten påvisar att glapp föreligger, mellan vad som skulle kunna definieras som Försvarmaktens koncept för att säkerställa internationellt insatta förbands stridsvärde avseende kunskaper och färdigheter och stödet förbanden själva upplever sig behöva, inför och under genomförande av internationell insats.		
Studien utgår från forskning och teoribildningar om lärande och minne, beskriver och analyserar utifrån dessa Försvarmaktens "koncept" för att säkerställa soldaters kompetens under tiden de genomför internationell tjänst. Den jämför Försvarmaktens agerande med Försvarmaktens pedagogiska grundsyn och ett, med stöd av teoribildningarna, konstruerat idealkoncept.		
Studien påvisar att Försvarmakten inte ger förband som tjänstgör utomlands tillräckliga förutsättningar för att kunna vidmakthålla uppövad förmåga. Det framgår att man med relativt små medel kan förbättra möjligheterna att vidmakthålla kunskaper och färdigheter i insatsområdet.		
Nyckelord:		
Utbildning. Insats. Rotationsutbildning. Idealtypsanalys. Vidmakthålla kunskap. Minne. Inläring. Pedagogik.		

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 BAKGRUND	5
1.2 PROBLEMFÖRMULERING	6
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	7
1.4 CENTRALA BEGREPP	7
1.5 FORSKNINGSLÄGE.....	8
1.6 TEORIANKNYTNING	9
1.7 AVGRÄNSNINGAR OCH ANTAGANDEN	9
1.8 STUDIENS FORTSATTA DISPOSITION	10
2. TEORI	11
2.1 NÅGOT OM LÄRANDE, KUNSKAP OCH KOMPETENS	11
2.2 NÅGOT OM MINNE OCH GLÖMSKA.....	14
2.2.1 Ett teoretiskt resonemang.....	14
2.2.2 Bortfall av praktisk kunskap och förmåga.....	15
2.3 SAMMANFATTNING OCH OPERATIONALISERING	16
3. MATERIAL OCH METOD	18
3.1 MATERIAL OCH URVAL	18
3.2 KÄLLKRITIK, VALIDITET OCH RELIABILITET	19
3.3 SEKRETESSGRANSKNING.....	20
3.4 BESKRIVNING AV VALD METOD	20
3.4.1 Forskningsdesign.....	20
3.4.2 Genomförande.....	22
4. ANALYS	25
4.1 INLEDNING.....	25
4.1.1 Förhållningssätt vid analys av det empiriska källmaterialet.....	25
4.2 RESULTAT AV TEXTANALYS	26
4.2.1 BA01-BA06.....	26
4.2.2 FS16-FS21	27
4.2.3 Försvarmaktens pedagogiska grundsyn.....	29
4.3 IDEALTYPSANALYS	29
4.3.1 Inledning.....	29
4.3.2 Konstruktiva aspekten	30
4.3.3 Kontextuella aspekten.....	31
4.3.4 Instrumentella (funktionella) aspekten.....	33
4.3.5 Repetitiv utbildning och träning	33
4.3.6 Sammanfattning av idealtypsanalys.....	35
5. AVSLUTNING	36
5.1 DISKUSSION OCH SVAR PÅ STUDIENS FRÅGESTÄLLNING.....	36
5.2 SLUTSATSER OCH REFLEKTION ÖVER STUDIENS RESULTAT	37
5.3 SJÄLVKRITISK REFLEKTION.....	38
5.3.1 Reflektion kring använd metod.....	38
5.3.2 Författarens förståelse.....	38
5.4 FORTSATT FORSKNING	39
6. LITTERATUR OCH REFERENSFÖRTECKNING	40
6.1 LITTERATUR.....	40
6.2 RAPPORTER, ARTIKLAR, ANDRA KÄLLOR	41
6.3 OFFENTLIGT TRYCK	41

6.4 ELEKTRONISKA KÄLLOR..... 42

1. Inledning

1.1 Bakgrund

”Förmågan att handla effektivt i ett stridskaos är beroende av hur tidigare utbildning, eller utbildning under uppehåll i stridsverksamhet, utformats och bedrivits.”¹

Försvarsmakten är i slutfasen av ett arbete med att omarbeta, anpassa och ersätta ett stort antal doktriner och reglementen. Det har nyligen utkommit nya upplagor av militärstrategisk doktrin, operativ doktrin, arméreglemente och till detta en omfattande markstridsreglementsserie under produktion.

1 juli 2010 ersattes värnplikten av en ”frivillig Försvarsmakt baserad på anställd personal”². I förordet till *Militärstrategisk doktrin*, 2012 års utgåva, beskriver överbefälhavaren att reformeringen av Försvarsmakten och dess uppgifter, med förändrat personalförsörjningssystem, är det som ligger bakom behovet av översynen av doktriner och reglementen³.

Citatet som inledde sidan är hämtat ur Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn⁴. Denna grundsyn presenteras i sex utgångspunkter i publikationen *Pedagogiska grunder*, 2006 års utgåva. Just den utgångspunkt som citatet är hämtat ur är första utgångspunkten vilken benämns ”något om varför soldaten kämpar”⁵ och beskriver genom sin formulering en grundläggande attityd till kamraten, soldaten, medmänniskan.

Vad innebär ett förändrat personalförsörjningssystem för Försvarsmaktens syn på pedagogik och utbildning? Är den pedagogiska grundsynen fortfarande aktuell och valid för dagens verksamhet i Försvarsmakten och är den i så fall att betrakta som en pedagogisk doktrin? Åtföljs den av Försvarsmaktens personal på olika nivåer och påverkar den beslut och tillvägagångssätt i olika situationer? En mängd frågor har här ställts. Alla här ställda frågor är på sitt sätt relevanta. Ingen av dem utgör dock problemställning för denna studie. Dock är de viktiga att ha med sig vid fortsatt läsning.

För att återgå till resonemanget om Försvarsmaktens pedagogiska doktrin. Är möjligen Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn och publikationen *Pedagogiska grunder* som helhet att betrakta som Försvarsmaktens pedagogiska doktrin? Vid en första anblick av innehåll och formuleringar samt då man läser förordet, så får man definitivt känslan av att det är en doktrin man håller i handen. Vi återkommer dock till detta.

I *Pedagogiska grunders* förord står att läsa att den som ”sysslar med utbildning i Försvarsmakten har ansvar att förhålla sig till Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn när hon eller han utvecklar sin egen”. Vidare påpekas att ”ledarskapsaspekter och olika chefsroller är för-

¹ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, Försvarsmakten, Stockholm, 2006, s. 20.

² <http://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/varnplikt/> hämtad 140603 kl. 22:41.

³ Försvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin (MSD 12)*, Försvarsmakten, Stockholm, 2011, s. 5.

⁴ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 5.

⁵ *Ibid*, s. 16.

knippade med rollen som lärare i Försvarsmakten” och att beteckningarna lärare och studerande i bokens språk även omfattar befäl och soldater⁶. Dessa formuleringar gör att det svårligen går att, om man i någon form tjänstgör i Försvarsmakten, undkomma kravet på att en ha egen pedagogisk grundsyn⁷, är baserad på Försvarsmaktens.

För att återgå till det inledande citatet, vilket talar om en *förmåga* som skall vara tillräcklig för att kunna handla effektivt, även i kaos och under strid med risk för eget och kamraters liv. Vidare tydliggör meningen vad som krävs för att soldaten, oavsett grad och befattning, ska kunna uppnå denna önskvärda förmåga. Meningen tydliggör också att det krävs en utbildning för att skapa förmågan och övning/träning för att vidmakthålla den. Det är precis detta som denna studie avser att avhandla.

1.2 Problemformulering

Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn fastställer att; ”Handlingar ska vara väl övade för att du ska kunna handla med en hög grad av säkerhet under den press och stress som en extrem situation ofta innebär”⁸. Detta innebär, vilket aktuell kunskap om pedagogik, minne och glömska understryker, att såväl rätt förutsättningar behöver finnas vid inläringstillfället som att behovet av att repetera tidigare inlärd kunskaper och färdigheter behöver tillgodoses.

Det förefaller som att glapp föreligger mellan vad Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn, understödd av aktuell forskning, föreskriver och de förutsättningar som Försvarsmakten ger sina rotationsförband⁹ för att skapa och vidmakthålla kunskaper och färdigheter inför och under internationell insats. Studiens problem utgörs av avvikelsen mellan det som vetenskapen beskriver krävs för att bygga och vidmakthålla kunskap och vad som skulle kunna benämnas Försvarsmaktens koncept för att bygga och vidmakthålla kunskap, inför och under genomförande av internationell insats. Vidare utgör otydligheten kring hur Försvarsmakten förhåller sig till sin pedagogiska grundsyn och hur denna förhåller sig till vetenskapen ett för studiens helhet relevant problem.

⁶ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 5. Här anger Pedagogiska grunder ”värnpliktiga” då detta system fortfarande användes vid tiden för bokens publicering. Författaren tolkar här och anger i texten: ”soldater”.

⁷ Ibid, s. 5.

⁸ Ibid, s. 69.

⁹ Med rotationsförband avses förband som tjänstgör i Försvarsmaktens internationella insatser.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att, utifrån forskning och teoribildning om inläring och minne, beskriva och analysera Försvarmaktens "koncept"¹⁰ för att säkerställa soldaters kunskap och kompetens under den tid de genomför internationell tjänst.

Studiens frågeställning lyder:

Hur tillgodoser, alternativt tillgodoser inte, Försvarmakten med hänsyn tagen till egen "pedagogisk doktrin" och forskning inom ämnet, rotationsförbandens behov av stöd för att utveckla och vidmakthålla för insatsen nödvändiga kunskaper och färdigheter?

1.4 Centrala begrepp

För denna studie definieras ett antal centrala begrepp:

PEDAGOGIK

Begreppet pedagogik definieras, liksom i *Pedagogiska Grunder*, som vetenskapen om utbildning, undervisning, lärande och personlig utveckling.

KUNSKAP

Begreppet "kunskap" förklaras av psykologen Henry Egidius som "en form av beredskap i våra hjärnor att få igång processer som gör att vi kan tänka, reflektera, reagera och göra saker utifrån tidigare erfarenhet och inhämtad information"¹¹. Kunskap beskrivs också kunna vara såväl teoretisk som praktisk där den förstnämnda även benämns "påståendekunskap" och avser kunskap som vilar på abstrakta ord och generella fenomen. Den praktiska kunskapen beskrivs som förmåga att lösa problem i verkligheten.

Begreppet *kunskap* används i studien, liksom i *Pedagogiska Grunder* och i *SOU 1992:94* som ett sammanfattande begrepp för faktakunskap, förståelse, färdighet och förtrogenhet¹². De olika kunskapsbegreppens innebörd och förhållande till varandra förklaras närmare i Figur 1:1.

Begrepp	Innebörd	Man får...	...genom att
Faktakunskap	Veta att	Information	Memorera
Förståelse	Veta varför	Mening/Innebörd	Tolka/Analysera
Färdighet	Veta hur	Förmåga	Öva/göra
Förtrogenhet	Veta vad	Omdöme	Delta/få erfarenhet

Figur 1:1 Beskriver samband mellan och innebörd av de fyra begreppen inom *kunskap* så som det förklaras i *Pedagogiska grunder*¹³.

¹⁰ Här används begreppet "koncept" av författaren för att påvisa att även om inte Försvarmakten definierat sin verksamhet syftande till att skapa och vidmakthålla förmåga hos personalen i sina rotationsförband i "ett sammanhållet koncepttänk" så kan den sammanfattas som sådant.

¹¹ <http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=kunskap>, hämtad 140501 kl16.55.

¹² Läroplanskommittén, *Skola för bildning: huvudbetänkande*, Stockholm, Allmänna förlaget 1992, s. 64-67.

¹³ Försvarmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 27.

KOMPETENS

Det är vanligt att begreppet "kompetens" används då egentligen innebörden av begreppet kunskap avses. Psykologen och pedagogen Per-Erik Ellström definierar dock kompetens som "en individs potentiella handlingsförmåga i relation till en viss uppgift, situation eller kontext"¹⁴. *Pedagogiska Grunder* anammar Ellströms formulering och menar att innebörden av den är att en och samma person kan vara såväl ytterst kompetent såväl som helt inkompetent¹⁵.

STRESS

Egidius förklarar begreppet "stress" som en påfrestning på ett system, t ex en organism, person eller organisation, som är sådan att den överstiger individens upplevda förmåga att hantera den. Ur ett människoperspektiv är det således ett tillstånd som uppkommer när människor blir utsatta för påfrestningar som de upplever att de har svårt att hantera. Stress innefattar yttre händelser (s.k. stressorer) som innebär en påfrestning, och reaktioner på dessa (stressreaktioner) från personens sida.¹⁶

Ovanstående förklaring ger begreppet ett tydligt samband med begreppen "kompetens" och "kunskap".

ROTATIONSFÖRBAND

I studien benämns det förband som är under utbildning inför eller tjänstgör i insatsområdet under en så kallad rotation vilket normalt är cirka sex månader för "rotationsförband". Förbandet är således organiserat för att lösa uppgift i insatsområdet. Rotationsförbandet kan bestå av enheter eller enskilda soldater från flera befintliga insatsförband och även personal som normalt inte ingår i insatsförbanden. Exempel på sådan personal kan vara specialister av typ som normalt inte finns på insatsförbandet eller inte finns i samma omfattning som i rotationsförbandet.

ELEV

I studien används begreppet "elev" som synonymt med en individ som befinner sig i en lärandesituation. Denna lärandesituation kan vara formell eller informell. Den formella lärsituationen ska tolkas som att man blir undervisad, övas eller på annat sätt är medveten om att situationen syftar till kunskapsutveckling. Den informella innebär att individen utvecklar kunskap utan att situationen i sig skapats för eller syftar till inläring.

1.5 Forskningsläge

Inledande litteraturstudierna fokuserade på forskning kring minne och glömska. Forskningen inom psykologin och kring minne och glömska är mycket omfattande. Det konstaterades dock att det trots den stora mängd litteratur och forskningsrapporter som finns, var svårt att hitta forskning med direkt koppling till bortfall av kunskaper och färdigheter som kan anses specifika för den militära professionen. Efter detta konstaterande undersöktes hur litteratur och forskning inom pedagogik skulle kunna ha bäring mot för studien valt fokus. Den pedagogiska angreppsvinkeln på problemställningen antogs gynna studien varvid forskning och litteratur inom detta område utgör tyngdpunkt och bas, i det teoretiska resonemanget.

¹⁴ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992, s.21.

¹⁵ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s.127.

¹⁶ <http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=stress>, hämtat 140406 kl. 00:43.

Få studier med direkt beröring mot militära professionen har påträffats. Magnus Granbergs avhandling vid Uppsala universitet, *Kognitivt stöd för lärande i arbetet*, har dock tjänat som referens och stöd för att beskriva utbildning inför insats. Vidare har avhandlingens empiri understött denna studies material samt varit källa till egna reflektioner under arbetets gång. Granberg har i sin avhandling "ambitionen att förena ett kognitivt perspektiv på lärande med ett sociokulturellt och ett situerat perspektiv på lärande"¹⁷. Avhandlingen genomförs som en fallstudie på ett svenskt rotationsförband inför och under tjänstgöring i Kosovo. Fallstudien syftar i avhandlingen till att utgöra stöd vid utveckling av en teoretisk modell för kognitivt stöd för lärande i arbetet. Forskning och teoribildning som ligger till grund för Pedagogiska Grunder, utgör även del av det material Granbergs avhandling baseras på.

1.6 Teorianknytning

En teori är ett generellt påstående om verkligheten.¹⁸ Studien tar sin utgångspunkt i teorier som beskriver kompetens, kunskap och färdighet samt vad som påverkar människans förmåga att ta till sig och bibehålla dessa, för förmågan att lösa uppgiften, essentiella faktorer.

Studien är teorikonsumerande då ett enskilt fall (Försvarsmaktens koncept för att skapa och vidmakthålla förmåga hos soldater) står i centrum och sedan förklaras och utvärderas med stöd av existerande teorier¹⁹.

1.7 Avgränsningar och antaganden

Ett förbands personal är individer och befattningshavare med olika behov av kunskaper och färdigheter beroende på vilken uppgift man förväntas lösa. Detta innebär att behovet av utbildning och träning är mycket varierande såväl till typ som mängd. För att göra studiens forskningsområde möjligt att hantera inom givna tidsramar görs fem avgränsningar och ett antagande.

- Studien bedöms inte gynnas av undersökning och resonemang kring hur människans fysiologiska uppbyggnad skapar förutsättning för lärande och minne vad avser kroppens uppbyggnad och funktion. Således avgränsas studien från djupare undersökning och resonemang i detta avseende.
- Studien syftar till att undersöka ett "koncept". Detta innebär att urval av styrdokument främst sker på doktrinär nivå. Övriga styrningar och riktlinjer är i studiens hänseende att betrakta som stödjande.
- Studien fokuserar på kunskaper och färdigheter som påverkar soldatens agerande i gruppen under lösande av (strids-)uppgift. Exempel på sådant är:
 - Hantering av personlig utrustning.
 - Vapenhantering.
 - Strid och stridsteknik.
 - Kamrathjälp (sjukvårdstjänst).

¹⁷ Granberg, Magnus, *Kognitivt stöd för lärande i arbetet*, Uppsala universitet, 2013, citatet hämtat från sammanfattningen på bokens pärm.

¹⁸ Johannessen, Asbjörn Tufte, Per-Arne, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* Malmö: Liber 2003, s 29.

¹⁹ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s.41.

- Minsökning.
- Sambandstjänst.
- Detta innebär att en del av de utbildningsbehov förbanden redovisar i underlaget för studien ligger utanför detta, till exempel olika typer av specialistkunskaper eller handlar om chefskap eller ledning, avgränsas bort.
- Efter varje rotationsutbildning genomförs, före rotation till insatsområdet, utvärdering av denna. Studien avgränsas från att använda detta material med främsta motiv att det är svårt att värdera värdet av erhållen utbildning före det att man provats under sin tjänstgöring.
- Rapport utvisande resultat av den förbandsvärdering Markstridsskolan genomför efter rotationsutbildning avgränsas bort. Rapporten är sekretessbelagd och bedöms att efter en sekretessgranskning ha mycket ringa värde för studien.
- Många av de krav som ställs på soldatens kunskaper handlar om praktiskt agerande och det vi benämner färdigheter. Det förefaller råda brist på forsknings kring soldatkunskaper och vad som krävs för att vidmakthålla dessa över relevanta tidsperioder. Den militära professionen är till delar unik men kravet på förmågan att under press använda inlärd kunskap för att lösa uppgift är till stor del jämförbar med andra professioner. I studien används forskningsresultat inom annan profession för att belysa fakta och sedan motiveras hur och varför detta kan och bör kunna ses som jämförbart med militära professionen.

1.8 Studiens fortsatta disposition

I syfte att skapa tydlighet och underlätta för läsaren presenteras här studiens fortsatta disposition samt på vilket sätt studien binds ihop av respektive kapitel.

I kapitel två, *Teori*, diskuteras för problemställningen vald forskning och teoribildning samt dess relevans för studien.

I kapitel tre, *Material och metod*, presenteras och diskuteras studiens källmaterial. Vidare redovisas studiens metod och ett resonemang förs kring dess betydelse i ett större sammanhang.

I kapitel fyra, *Analys*, genomförs genom kvalitativ dataanalys en jämförelse mellan det "ideala pedagogiska konceptet" och Försvarets pedagogiska grundsyn samt Försvarets uppfattade "koncept"/agerande.

I kapitel fem, *Avslutning*, genomförs en diskussion, studiens frågeställning besvaras och slutsatser redovisas. En reflektion över studiens vetenskaplighet genomförs samt förslag på fortsatt forskning presenteras.

2. Teori

Detta kapitel avser att presentera för studien vald teoretisk utgångspunkt och påvisa dess anknytning till den militära professionen. Detta i strävan att, inför analysen, skapa jämförbarhet mellan teori och praktik samt öka studiens validitet. Härvid kommer kapitlet att belysa aktuell forskning och ett antal teorier kring inläring, minne och glömska.

2.1 Något om lärande, kunskap och kompetens

Forskningen talar om tre aspekter av kunskap som bärande för förståelsen av hur individer utvecklar och använder kunskap.²⁰ *Den konstruktiva aspekten* menar att utveckling av kunskap är en aktiv och självständig elevkonstruktion och ett resultat av ett dynamiskt samspel mellan gamla och nya erfarenheter.²¹ SOU 1992:94 formulerar detta som att kunskap "utvecklas i ett växelspel mellan vad man vill uppnå, den kunskap man redan har, problem man upplever med utgångspunkt i denna samt de erfarenheter man gör"²².

Maltén för ett resonemang kring individens behovstillfredsställelse och menar att kunskapen behöver få ett bruksvärde för eleven.²³ Det innebär att eleven ser kunskapen som meningsfull och användbar på lång sikt. Maltén menar att kunskap med bruksvärde ger eleven *äkta behovstillfredsställelse*. Han menar vidare att motsatsen till bruksvärde är *bytesvärde*, vilket innebär att eleven pliktskyldigt tillskansar sig kunskapen i syfte att få kortsiktiga vinster som exempelvis att lyckas på ett prov. Maltén talar här om *falsk behovstillfredsställelse*.

Med stöd i Malténs resonemang om behovstillfredsställelse kan det antas att processen för kunskapsutveckling antas kunna ske utifrån olika initiativ. *Pedagogiska grunder* formulerar detta som att initiativet kan komma *inifrån*, det vill säga att eleven tar initiativ till lärandet. Denne eftersträvar då att utjämna ett upplevt glapp mellan innehavd och önskad kunskap. Det kan också komma *utifrån*, t.ex. från en instruktör som följer en utbildningsplan. I en sådan situation uppstår en pedagogisk utmaning då individen inte per automatik upplever ett behov av att ta åt sig kunskapen. Denna pedagogiska utmaning skapar behov av olika pedagogiska metoder syftande till att motivera mottagaren att ta till sig kunskapen. Pedagogiska grunder påtalar vikten av att man som chef och/eller instruktör, även genom aktiva åtgärder, initierar och motiverar individens egen reflektion över sina erfarenheter. Slutsatserna från denna reflektion kommer då bidra till att individen skapar ny kunskap för att kunna uppnå det eftersträvade²⁴.

Sammanhanget eleven befinner sig i vid inläringstillfället är viktig för att meningsfull kunskap ska kunna utvecklas. Detta benämns i forskningen *kontextuella aspekten*²⁵. Maltén påpekar att såväl den fysiska som emotionella miljön är avgörande för ett livslångt lärande²⁶. I *Pedagogiska Grunder 2006* beskrivs ett fysiskt och socialt sammanhang²⁷, vilket i studien

²⁰ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s. 190.

²¹ Ibid, s. 190.

²² Läroplanskommittén, *SOU 1992:94, Skola för bildning: huvudbetänkande*, Stockholm, Allmänna förl. 1992, s. 63.

²³ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, s. 199.

²⁴ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 27 ff.

²⁵ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, s. 190.

²⁶ Ibid, s. 200.

²⁷ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 30-32.

tolkats ha samma innebörd som Malténs miljöbegrepp. *Pedagogiska grunder* menar att det *fysiska sammanhanget* avser den fysiska omgivning eleven befinner sig i och att det *sociala sammanhanget* avser den enskilda individens samspel med andra människor under lärande och användning av kunskap. Samspelet som uppstår då två eller flera människor möts, sam- talar eller arbetar tillsammans, påverkar hur kunskapen utvecklas och hur den senare kan användas.²⁸

Ellström definierar lärande som "*relativt varaktiga förändringar hos en individ som ett resultat av individens samspel med sin omgivning*".²⁹ Han menar med detta att omgivningen (sammanhanget/kontexten)³⁰ är central för hur samspelet med individen ter sig i inlär- ningssituationen och att den kan bestå av olika ting som påverkar individens lärande olika. Utöver den *sociala* och *fysisk-materiella omgivningen* menar Ellström att det även finns en *kulturell-symbolisk omgivning*. Denna består av olika typer av information (data), individu- ella och kollektiva kunskaper samt ideologisk-kulturella föreställningar av vad som är önsk- värt eller möjligt att göra eller inte göra i olika sammanhang.³¹

Med den *instrumentella aspekten*³² avses kunskapens tillämpning. Maltén beskriver att en denna aspekt innebär att vi betraktar kunskap som medel eller redskap som brukas för visst ändamål, exempelvis problemlösning, lärande eller vidare kommunikation. Kopplingen till den kontextuella aspekten blir härmed tydlig då kunskapen inte får någon mening utan sammanhang, dvs. den upplevs inte efterfrågad.

Det är viktigt att betrakta kunskap som en *ständigt pågående process* snarare än en *produkt i form av viss mängd vetande*. Detta eftersom kunskapen kommer att förändras, bland annat på grund av yttre omständigheter.³³ Detta stöds av Ellström och han uttrycker det som "en självklarhet att individens lärande inte är avslutat i ungdomsåren. Tvärtom betraktas lä- rande numera allmänt som en livslång process"³⁴.

Ellström påpekar i sitt resonemang kring vuxnas lärande, att största skillnaden mellan ungas och vuxnas lärande torde gälla vilka inlärningsstrategier individen utnyttjar. Han menar att vuxna i högre grad kan antas förlita sig på och utnyttja tidigare inlärda kunskaper och draga erfarenheter för lärande i nya situationer. Han motiverar detta med att eleven behö- ver kunna tolka budskapet i vad som förmedlas och sedan lägga till egna erfarenheter för att skapa en djupare förståelse.³⁵

Genom Malténs resonemang kring *kunskap som redskap*, leds vi in på hur förvärvad kunskap tillämpas. Om vi ser en individs kunskap som dess *potentiella handlingsförmåga* inom ett visst område och därefter kopplar denna potentiella handlingsförmåga till en specifik upp-

²⁸ Styckets sista del bygger på Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 30-32.

²⁹ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992, s.67.

³⁰ Författarens anmärkning.

³¹ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s.73 ff.

³² SOU 1992:94 och *Pedagogiska grunder* benämner denna som *funktionella aspekten* vilket är det begrepp som fortsatt används i denna studie.

³³ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s.25-27.

³⁴ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s.66

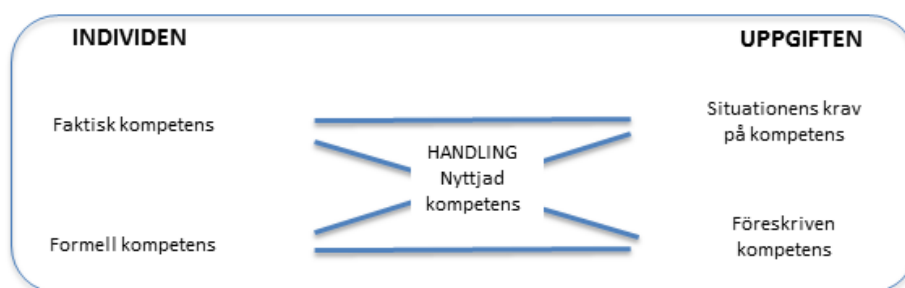
³⁵ Ibid, s.67 f.

gift eller situation. Då talar vi enligt Ellström om *kompetens*³⁶. Ellström inkluderar följande i potentiell handlingsförmåga:

- perceptuella och manuella färdigheter, t.ex. fingerfärdighet och handlag
- intellektuella färdigheter, t.ex. förmåga att lösa problem eller fatta beslut
- viljemässiga och känslomässiga handlingsförutsättningar, t.ex. engagemang
- personlighetsfaktorer, t.ex. självförtroende och självuppfattning
- sociala faktorer, t.ex. samarbets-, ledarskaps- och kommunikationsförmåga

Kompetens finns hos individen såväl som i gruppen då flera individer befinner sig i samma situation. Ett hypotetiskt resonemang kunna påstå att gruppens potentiella kompetens är samma som summan av individernas. Dock torde så inte vara fallet då gruppens potentiella handlingsförmåga skulle kunna påverkas av gruppens sammansättning, individernas personligheter etc.

I *Pedagogiska Grunder* har Ellströms modell³⁷ för att beskriva relationer mellan olika innebörder av yrkeskunnande anammats och anpassats för att definiera begreppet kompetens och hur Försvarsmaktens personal ska förhålla sig till det.

Figur 2:1 Kompetensmodellen, så som den beskrivs i *Pedagogiska Grunder*. Modellen är baserad på Ellströms teorier kring lärande och kompetens i arbetslivet.

I modellens centrum, se figur 2:1, finns den handling som utförs av någon/några i en viss situation. Det är endast genom handling som *individens förmåga möter uppgiften*³⁸. Agerandet i den konkreta situationen benämns *nyttjad kompetens*. Den nyttjade kompetensen kan, men behöver inte, sammanfalla med den potentiella handlingsförmågan. Ibland ställer uppgiften/situationen lägre krav än individens faktiska kompetens motsvarar och vid andra tillfällen är förmågan otillräcklig eller fel i förhållande till vad som krävs³⁹.

Psykologen Ben Shalitt påpekar att individens tolkning av en situation är viktig för OM och HUR en individ agerar. Tolkningen av situationen kopplar individen sedan till sin potentiella handlingsförmåga. Om individen upplever att situationen är opåverkbar eller oviktig kan det innebära att individen inte gör något av det han eller hon faktiskt kunnat göra. "Även om två personer bedömer en situation på samma sätt [...] kan det för den ene vara lätt att möta den

³⁶ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s.20 ff.

³⁷ Ibid, s.38.

³⁸ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 134.

³⁹ Ibid, s. 132.

situationen genom att vinna en känsla av tillförsikt, medan det för den andre kan vara mycket svårare och därmed förorsaka mycket mer stress.⁴⁰

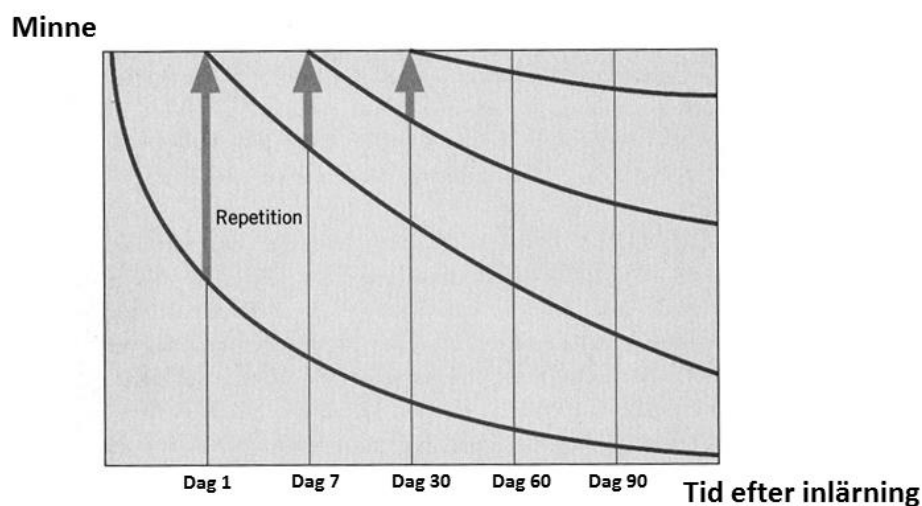
Hosking & Morley tydliggör, tolkat i *Pedagogiska Grunder*, att stress har en kraftig inverkan på hur individer tolkar situationer. Människor som agerar under stark stress visar att de beaktar färre alternativ, agerar i efterhand istället för förebyggande och även att de överreagerar på lösryckt information.⁴¹

Givet resonemanget ovan förefaller det mycket viktigt att hänsyn tas till den kontextuella aspekten vid planering av den militära utbildnings- och övningssituationen.

2.2 Något om minne och glömska

2.2.1 Ett teoretiskt resonemang

Psykologen Hermann Ebbinghaus forskningsresultat och teorier kring det mänskliga minnet avseende faktorer som påverkar inlärning och människans förmåga att minnas var banbrytande då de presenterades år 1885⁴². Ebbinghaus genomförde studierna genom att memorera stavelser utan samband och sedan mäta hur fort man glömt delar av dem. Studien genomfördes som så kallad "single case study design"⁴³ med sig själv som enda försöksperson och resultaten skulle kunna avfärdas som ovetenskapliga. Dock har så gott som alla resultat han kom fram till beträffande inverkan av sådana variabler som repetition, repetitionernas fördelning över tid, hur inlärd kunskaper avtog efter hand och deras beroende av olika faktorer med mera, kunnat bekräftas vid senare experiment av och med andra personer⁴⁴.

Figur 1:2 Ebbinghaus glömskekurva⁴⁵

⁴⁰ Shalitt, Ben, *Konfliktens och stridens psykologi*, Liber, Stockholm, 2003, s. 2 ff.

⁴¹ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 132.

⁴² <http://www.psykologiguident.se/www/pages/?Lookup=ebbinghaus>, hämtat 140505 kl.13.55.

⁴³ Ibid, hämtat 140604 Kl16.06.

⁴⁴ Ibid, hämtat 140604 Kl16.06.

⁴⁵ Exempel på glömskekurva. Förekommer med olika tidsskala och kurvor.

<http://www.bing.com/images/search?q=enbbinghaus+gl%C3%B6mskekurva&FORM=HDRSC2#vie>

Ebbinghaus glömskekurva, se Figur 2:2, utvisar att inlärd kunskap avtar i snabb takt med början redan efter någon dag om inte repetition genomförs. Den visar också att repetition motverkar att kunskaper avtar och lämpliga repetitionsintervaller. Ebbinghaus påstod att om man en dag efter inläringstillfället repeterar kunskap så att man kommer upp till tidigare uppnådd kunskapsnivå, kommer bortfallet att bli mindre än om man inte genomför repetition. På samma sätt påverkar ytterligare repetition minnet positivt. Ebbinghaus genomförde sina försök genom att lära sig stavelser, något vi skulle benämna faktakunskap. Lämpliga tidsintervall för repetition och hur fort bortfall av kunskap sker, vilket diagramet utvisar, torde dock variera med hänsyn till vilken typ av kunskaper det handlar om. Således kan inte figur 2:2 ses som giltig för all typ av kunskap utan betraktas som ett sätt att generellt beskriva fenomenet.

Olika teorier finns kring *vad* som påverkar minnet eller gör att vi glömm⁴⁶. Det har under studien dock inte påträffats teorier eller forskning som ifrågasätter att vi glömm⁴⁶ och tappar viss kunskap.

- *Försvagningsteorin*, benämns även *decayteorin*, menar att minnesspår förbleknar och försvinner som en funktion av tiden som passerar mellan inläringstillfälle och det tidpunkt då man försöker erinra sig det inlärd^a, s.k. spårberoende glömska.
- *Interferensteorin* menar att inlärt material försvagas mindre när man sover än när man är vaken och tar emot nya intryck, vilka antas inverka på och störa det tidigare inlärd^a. Fenomenet kallas också retroaktiv hämning.
- *Ledtrådsteorin* menar att glömska beror på att man saknar de ledtrådar (spår) som var "närvarande" vid inläringstillfället. Det gäller följaktligen att antingen erinra sig i vilket sammanhang man tog emot den information man söker erinra sig (händelseminnet) eller att ha begrepp och betydelser som man kan använda för att leta sig fram till det sökta minnesinnehållet (kunskaps- och betydelseminne).
- *Bortträngningsteorin* menar att mycket som vi upplevt och lärt kan förefalla glömt fast det egentligen endast är bortträngt.

Syftet med att kort redovisa olika teorier kring påverkan på inlärd kunskap och varför vi kan glömma, är att kort belysa vad forskningen anger kan vara anledning till att vi glömm⁴⁶. Detta då denna studie i huvudsak förhåller sig till att kunskap avtar som en funktion av tiden. Vidare öppnar det för ett resonemang kring hur olika orsaker till minne och glömska kan hanteras och förebyggas i inlärnings- eller övningsituationen.

2.2.2 Bortfall av praktisk kunskap och förmåga

Det hade varit fördelaktigt för studien att kunna påvisa hur fort olika typer av militära kunskaper avtar hos soldater och vad som påverkar detta förlopp. Sådant underlag har inte kunnat återfinnas. Däremot har studier syftande till att kartlägga hur kunskaper avtar inom andra professioner, där praktisk förmåga är viktigt, påträffats. Exempelvis har studier genomförts inom sjukvården med syfte att kartlägga hur förmågan att genomföra hjärt- lung- räddning avtagit hos sjuksköterskor, i tid mätt från inläringstillfället. Således har man i

[w=detail&id=CB58B901C996ED9E8770063098EB9411A5A2236A&selectedIndex=2](#), hämtad 140604 kl.15.00.

⁴⁶ Förklaring av förklarade definitioner hämtade från:

<http://www.psykologguiden.se/www/pages/?Lookup=f%F6rsvagningsteorin>, 140604 kl. 1705.

dessa studier förhållit sig till att det är tiden mellan utbildningstillfället och prövotillfället som är avgörande, det vill säga försvagningsteorin. Davies & Gould⁴⁷ beskriver i sin studie att sjuksköterskors förmåga att utföra hjärt- lungräddning (HLR) snabbt avtar om den inte används. De baserar sitt påstående på studier av tidigare forskning och menar att otillräckliga kunskaper uppvisats redan två veckor efter utbildning⁴⁸. De påtalar också att andra studier visar att den tiden kan vara längre, från 10 veckor upp till sex månader. Dock redovisas inte faktorer som exakt mängd träning, tidigare erfarenheter etc. vilket bedömt skulle ha inverkan på hur länge tillräcklig kunskap för att lösa uppgiften finns hos individen.

Huruvida studier av sjuksköterskors förmåga att genomföra hjärt-lungräddning är jämförbart med soldaters personliga förmågor och de krav som ställs på personal inom den militära professionen kan säkerligen vara ett ämne för diskussion. Motiv för att HLR-studien kan tjäna som referens är att det i båda fallen handlar om att individer behöver såväl teoretiska kunskaper om hur någonting fungerar som motorisk/praktisk färdighet. Vidare är den senare beroende av den teoretiska kunskapen. Det kan dessutom antas att såväl soldaten som sjuksköterskan förväntas kunna agera i en situation där man som individ upplever press eller stress. Studien är dock utförd på sjuksköterskor i miljö där inte fara för patients liv förelåg. De erfarenheter som redovisas i det empiriska underlaget från slutrapporter med mera kan oftast härledas till skarpa situationer under stridslignande förhållanden.

2.3 Sammanfattning och operationalisering

Utifrån ovan redovisad forskning gör studien en ansats att, mycket kortfattat, definiera ett antal faktorer som utgör grundpelare i en idealtyp för "pedagogiskt koncept". Det kommer att vara dessa faktorer som kommer utgöra variabler i kommande analysverktyg. Studien tar härvid sin utgångspunkt i Ellströms resonemang om yrkeskunnande och kompetens⁴⁹ och Malténs beskrivning av kunskapsutvecklingens tre aspekter⁵⁰ och hans resonemang kring lärandemodeller⁵¹ och att "lära för livet".

De tre aspekterna av kunskapsutveckling bryts ned, eller kompletteras avseende definition, på så sätt att den konstruktiva aspekten omfattar vikten av att betrakta *kunskap som en pågående process*. Hänsyn tas till och medvetna val görs avseende *lärandemodeller* och *utbildningsmetoder*. Den kontextuella aspekten i det ideala konceptet tar hänsyn till de av Ellström tre definierade varianter av *omgivning*. Den *sociala*, *Fysisk-materiella* och den *Kulturell-symboliska* omgivningen⁵². Den funktionella aspekten fokuserar i analysen enbart på användandet av kunskap som redskap för kommunikation, kunskapsutveckling och problemlösning.

⁴⁷ Davies, Nigel & Dinah Gould *Updating cardiopulmonary resuscitation skills: a study to examine the efficacy of self-instruction on nurses' competence* Artikel i Journal of Clinical Nursing 2000 nr 9 s.400-410.

⁴⁸ Utbildningstillfälle kan i detta fall också vara repetitionsutbildning. Studien använder begreppet "training" och är inte tydlig med om den gör skillnad på initial utbildning och repetitionsutbildning.

⁴⁹ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s.66

⁵⁰ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, 2002.

⁵¹ Ibid, s.197-203

⁵² Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s.74

Teoriområdet kring minne och kunskapsbortfall (glömska) utgör grund för val av variabler avseende vad som krävs för att vidmakthålla kunskap över tiden i insatsområdet. Härvid formuleras variabeln *repetition av inlärd kunskap i insatsområdet*, vilken sedan bryts ned till *stöd för utbildning och övning i insatsområdet* och *finns/efterföljs tids- och utbildningsplaner*.

Den modell för genomförande av idealtypsanalysen som baseras på ovanstående operationalisering beskrivs ytterligare och framgår i Figur 3:1 i kapitel 3.

3. Material och metod

3.1 Material och urval

För att kunna uppfylla studiens syfte behöver analys ske av, såväl styrning och planering som genomförande av, åtgärder syftande till att skapa och vidmakthålla förmåga.

För att beskriva och analysera hur Försvarmakten bygger förmågan hos rotationsförbanden har styrdokument på främst doktrinär nivå eftersökts. Försvarmaktens grundbok i pedagogik⁵³, *Pedagogiska grunder*, har identifierats som det dokument som ligger närmast till hands att betraktas som Försvarmaktens pedagogiska doktrin.

I Försvarmaktens pedagogiska styrdokument, *Pedagogiska grunder*, fastställs Försvarmaktens pedagogiska grundsyn. Denna definieras i bokens första kapitel. Huvuddelen av efterföljande kapitel i boken utgör underlag för fördjupning, motiv och förklaringar till gjorda tolkningar av valda teorier men även tydliga kopplingar till den militära utbildningssituationen i form av metodikstöd⁵⁴. Det finns en tydlig koppling mellan del av de teorier som ligger till grund för Försvarmaktens pedagogiska grundsyn och de som ligger till grund för läroplanskommitténs huvudbetänkande *Skola för bildning*, *SOU 1992:94*. Båda böckerna har stark förankring i aktuell forskning och teoribildning inom ämnet^{55 56}.

För att beskriva och analysera Försvarmaktens *genomförande*, studeras "två fall" i syfte att skapa empiriskt underlag. Två fall studeras för att få större bredd i underlaget, för att få underlag från olika insatsområden och från olika tidsperioder. Data jämförs och kan sedan påvisa likheter och skillnader mellan insatserna, om "konceptet" utvecklats i riktning som erfarenheterna visar etc.

Studiens två fall utgörs av de första rotationsförbanden i Bosnien, BA01 till BA06 under tiden 1993-1996 samt sex rotationsförband i Afghanistan, FS16-FS21⁵⁷ under tiden 2008-2011. Material som utgör underlag i denna studie är främst i form av de slutrapporter rotationsförbandet skickar till Högkvarteret efter genomförd insats men kompletteras av annan empiri. Exempel på sådan är erfarenhetsrapporter ur Markstridsskolans erfarenhetsdatabas⁵⁸, litteratur etc. Materialet omfattar således totalt tolv rotationer fördelade över två treårsperioder med ca tolv år mellan treårsperioderna. Under tidsperioden som passerat mellan de två insatserna har mycket hänt i Europa, Sverige och Försvarmakten. Bland annat detta gör just dessa tidsperioder intressanta.

I Europa har militära effekterna av maktbalansen mellan öst och väst förändrats i olika riktningar. Europeiska unionen har vuxit sig starkare från att, under tiden då Försvarmakten inledde sin verksamhet i Bosnien varit i sin linda, till att idag vara en maktfaktor i Europa

⁵³ Försvarmakten, *Pedagogiska grunder*, s.5

⁵⁴ Ibid, 2006, s. 8.

⁵⁵ Läroplanskommittén, *Skola för bildning: huvudbetänkande*, s. 59.

⁵⁶ Försvarmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 5.

⁵⁷ FS står för Försättningsstyrka och är den benämning som använts på de svenska enheter som tjänstgjort i Afghanistan från 2002. Insatsen fortgår vid denna studies genomförande.

⁵⁸ Markstridsskolan ansvarar del av arméns erfarenhetshantering. För administration av detta används en databas som finns tillgänglig på Försvarmaktens intranät.

och Sverige. Sverige har bytt regering ett antal gånger vilket, understött av maktbalansen mellan öst och väst och upplevd hotbild mot Sverige, påverkat Försvarsmaktens organisation, fokus och verksamhet.

Under tidsperioden för Bosnieninsatserna hade Försvarsmakten fokus mot nationellt försvar. Detta skiftade i och med försvagningen av öst⁵⁹ och demilitariseringen i Europa, från nationellt försvar inom Sveriges gränser till en organisation anpassad för att genomföra insatser utomlands och på så sätt stärka svensk säkerhet. Nu kan dock konstateras att den pendeln är på väg att slå tillbaka⁶⁰. Vidare har Försvarsmakten förändrat sin personalförsörjning och värnplikten, som försörjde Bosnieninsatsen med personal, har avskaffats till förmån för soldater som är deltids- eller heltidsanställda.

För att ytterligare skapa förståelse för soldatperspektivet och förstärka egen objektivitet⁶¹ och kunskap om berörda insatser, inklusive individers upplevelser, har även annan litteratur om dessa insatser studerats.^{62 63 64 65}

3.2 Källkritik, Validitet och reliabilitet

Här följer en kort redovisning av hur denna studie har eftersträvat att uppfylla de fyra källkritiska principerna⁶⁶. Hänvisning till ren fakta med stor inverkan på studiens resultat eftersträvas att hämtas från officiella rapporter. De är författade i direkt anslutning till avslutning av rotationsförbandets tjänstgöring i insatsområdet. Ett resonemang kring risk för tendens förs i inledningen av analysdelen i denna studie. Försvarsmaktens rapporter är interna dokument, vilka är fastställda och diarieförda av Försvarsmakten, har bedömts som klara eventuellt kritik mot äkthetskriteriet. Huruvida slutrapporterna är att betrakta som primärkällor kan ett resonemang föras kring. De är sammanställningar av erfarenheter rotationsförbandet vill förmedla till sin omgivning. Det är inte alltid, eller rättare sagt förmodligen sällan, som den som författat rapporten upplevt allt som står i den. Dock baseras dessa sammanställda rapporter på rapporter från den som ursprungligen dragit erfarenheten. Det är ofta svårt att, i slutrapporterna, utläsa vem eller vad som lagt grunden för erfarenheten och vem som sedan författat rapporten.

Slutrapporter från Bosnien, vilka använts i studien, finns tillgängliga i Anna Lindh-biblioteket vid Försvarshögskolan samt på Kungliga krigsarkivet. Samtliga rapporter från

⁵⁹ Här avses f.d. östblocket/Warsawapakten.

⁶⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/18692/a/240414>, hämtad 140605.

⁶¹ Författaren har tjänstgjort i båda insatsområdena under tidsperiod aktuell för denna undersökning.

⁶² Henricsson, Ulf, *När Balkan brann!: överste 1. Ulf Henricsson om sitt krig i Bosnien och hur han blev "sheriffen i Vareš"*, Svenskt militärhistoriskt bibliotek, Stockholm, 2013.

⁶³ Tillberg, Peter, Svartheden, Joakim & Engstedt, Danuta Janina (red.), *Uppdrag utland: militära exempel från internationella uppdrag*, Institutionen för ledarskap och management, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007.

⁶⁴ Hildebrandt, Johanne, *Krigare: ett personligt reportage om de svenska soldaterna i Afghanistan*, Forum, Stockholm, 2011.

⁶⁵ Karlsson, Anders, *Alfa Sierra: Ba01 - Nordbat 2 i Bosnien-Hercegovina*, 1. uppl., AK-ronym, Oskarström, 2004.

⁶⁶ Thurén, Torsten, *Källkritik*, 3., [rev. och omarb.] uppl., Liber, Stockholm, 2013, s.7 f.

Afghanistan som använts i studien, har genomgått säkerhetsgranskning där känslig information maskerats och är nu klassificerade som öppna handlingar. Det gör dem tillgängliga. De erfarenhetsrapporter från Afghanistan som har använts som underlag, återfinns i den databas med dylika rapporter som är sökbar genom Försvaretsmaktens intranät *emilia*. För personer utan tillgång till *emilia* kan dessa rapporter begäras ut.

Studien anses mäta det som avses genom valet av metod tillsammans med valet av källor och teoribildning.

3.3 Sekretessgranskning

Slutrapporter från Afghanistaninsatsen, FS16-FS21, är tillhandahållna från Försvaretsmaktens armétaktiska stab (ATS) vid högkvarteret (HKV)⁶⁷ och har då granskats i enlighet med Försvaretsmaktens Handbok sekretessbedömning⁶⁸. Text som maskeras utgör, med stöd av offentlighets- och sekretesslagen⁶⁹ i huvudsak⁷⁰;

1. ord, siffror och meningar som innehåller koordinater, Ortsnamn och platser
2. namn och/eller befattning som gör att enskild pekas ut
3. namn på pågående operationer
4. egen organisation och förmåga
5. all text som innebär att andra länder och dess styrkor omtalas

Textavsnitt i rapporter som berör utbildning och behov av sådan kan, beroende på hur man uttrycker sig, kopplas till egen organisations förtjänster och brister avseende förmåga. Av denna anledning har text i delar av det empiriska underlaget, som normalt hade fångats upp av i studien valda indikatorer maskerats. Detta har minskat mängden information som utgjort underlag för analys vilket påverkat resultatet. Dock görs ett medvetet val i syfte att tillgodose studiens reliabilitet ur ett sekretessperspektiv, det vill säga att dess material är öppet och granskningsbart av annan forskare. Det kan konstateras att detta val inte utgjort en avgörande begränsning för studiens resultat men att detaljer kring specifika behov inte kunnat uttydas.

3.4 Beskrivning av vald metod

3.4.1 Forskningsdesign

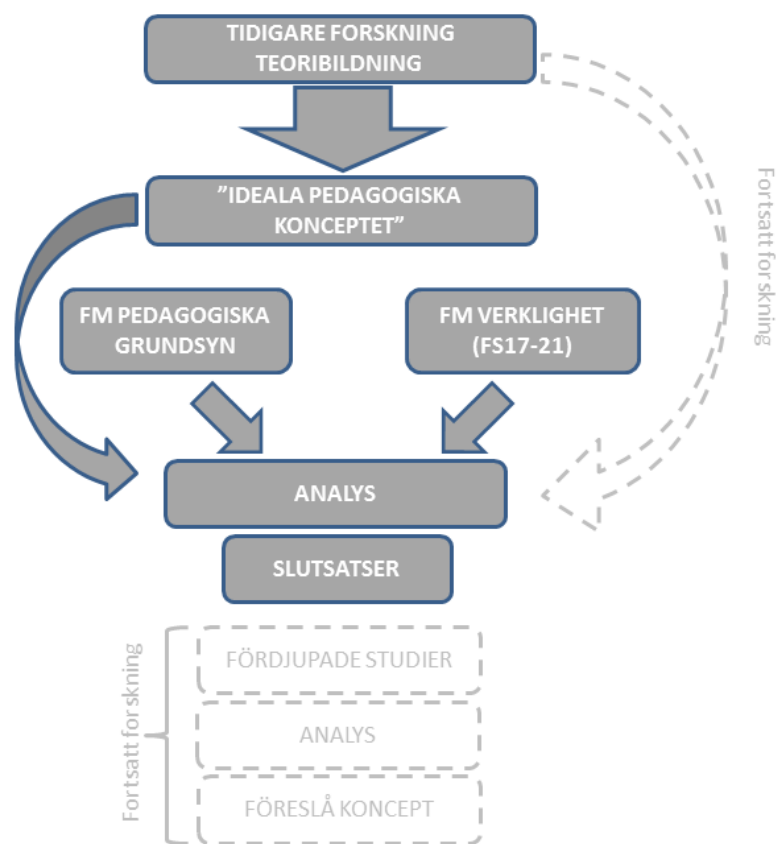
Två teorietiska områden har identifierats som nödvändiga för studien att förhålla sig till. I figur 3:1 tydliggörs forskningsdesign för denna studie samt hur den kan sättas i ett sammanhang och ligga till grund för ytterligare forskning.

⁶⁷ ATS=Armén Taktiska Stab vid Högkvarteret.

⁶⁸ Försvaretsmakten, *Handbok Sekretessbedömning Del A*, 2011.

⁶⁹ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Offentlighets--och-sekretessla_sfs-2009-400/#K15 hämtad 2014-05-01 kl. 1030.

⁷⁰ Försvaretsmakten, *Sammanställning utlämningsärende på ATS – Hemliga dokument och Öppna dokument*, delgiven 2014-02-20.

Figur 3:1 beskriver planerad forskningsdesign och denna "förstudies" roll i förhållande till möjlig fortsatt forskning.

Studiens syfte att utifrån ett källmaterial bestående av i text formulerade styrdokument, planer och rapporter, *beskriva och analysera* vad som skulle kunna benämnas som "Försvarmaktens pedagogiska koncept för rotationsförband", görs genom analys av meningsinnehåll⁷¹. Detta "koncept" ska sedan jämföras med vad som kan benämnas det "ideala pedagogiska konceptet". För att göra denna jämförelse genomförs en idealtypsanalys⁷². Idealet utgörs av forskning och teoribildning inom pedagogiken och psykologin och avseende det senare specifikt ur teorier kring minne och glömska. Från analysen dras sedan slutsatser.

Figur 3:2 utvisar studiens utgångspunkt för hur valda teoriområden förhåller sig till ett högre syfte. En för studien avgörande angreppsvinkel har varit att all utbildning och träning inom den militära professionen syftar till att skapa kompetent personal som agerar och löser sin uppgift i "skarpt läge" och då ha erforderlig *kompetens* att lösa sin uppgift. Studien utgår från den definition av begreppet som kan utläsas i Försvarmaktens pedagogiska grundsyn⁷³, vilken i sin tur baseras på Ellströms teorier⁷⁴. Genom tidigare förklarad metod har två teoriområden har identifierats. Studien benämner dessa områden A - *forskning om effektiv*

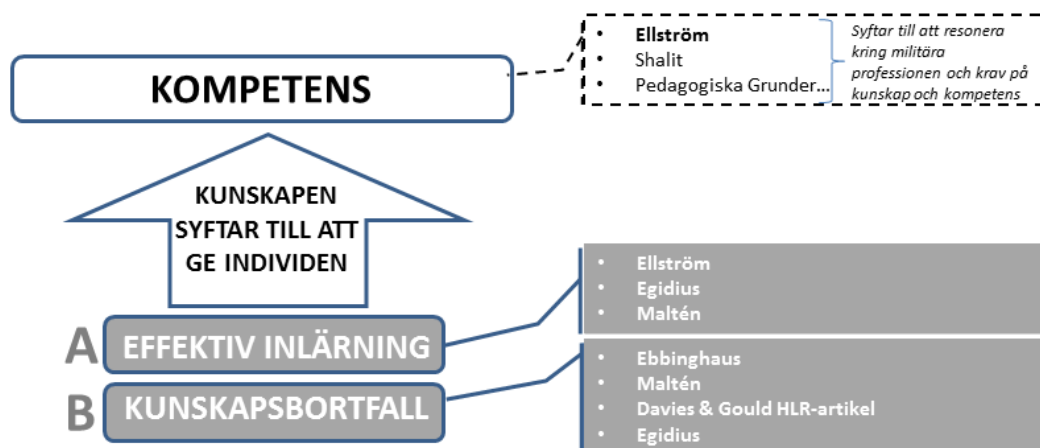
⁷¹ Johannessen/Tufte, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* Malmö: Liber 2003, s 257.

⁷² Esaiasson, P., Gilljan, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L. *Metodpraktikan*, (2007), Stockholm: Norstedts Juridik AB, s.158.

⁷³ Försvarmakten, *Pedagogiska grunder*, Försvarmakten, Stockholm, 2006, 127-143

⁷⁴ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992, s. 37-44

inlärning och B - forskning om minne och glömska (kunskapsbortfall). Båda dessa områden har ett omfattande material och stort antal teorier som kompletterar och även i vissa fall talar emot varandra. Denna studie fokuserar dock på och förhåller sig till, nedan nämnda forskares teoribildningar som bas. Denna bas kompletteras vid behov.

Figur 3:2 utvisar studiens genomförande och kopplingen mot lärandets högre syfte d.v.s. att uppnå eftersträvd kompetens

Inledningsvis i studien förklaras berörda begrepp, teorier och kopplingar mot den militära professionen. Genom att utgå från studiens teori som den bas vilken empirin sedan provas mot antas en deduktiv ansats.⁷⁵

3.4.2 Genomförande

Johannessen/Tufts beskriver analys av meningsinnehåll i text med stöd av fyra faser. Första fasen⁷⁶ syftar till att skapa sig en överblick av datamaterialet och gärna en sammanfattning av det.

Nästa fas omfattar identifiering av "meningsbärande element"⁷⁷ vilket uppnås genom att "koder används för att upptäcka och organisera de meningsfulla utsnitten i data". Syftet med detta är att reducera och organisera datamaterialet så att det blir analyserbart.⁷⁸

*Pedagogiska Grunder*⁷⁹ och Ellström⁸⁰ menar att individens eller enhetens *handling* i form av *utnyttjad kompetens* är vad som ger effekt i de situationer individen eller enheten ställs inför. Utifrån detta faktum ska den kvalitativa textanalysen av det empiriska materialet utgå från begreppsdefinitionen för Ellströms kompetensmodell för val av koder att använda vid kondensering av det empiriska underlaget.

Då empirin inte kan anses författad på enhetligt sätt och dessutom involverar flera olika "författare", vilka har olika sätt att uttrycka sig, bidrar detta till att de rapporter som empirin i huvudsak består av inte har vare sig ett enhetligt språkbruk eller i tillräcklig detaljnivå en-

⁷⁵ Johannessen/Tufts, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, s 35.

⁷⁶ Ibid, s. 110.

⁷⁷ Ibid, s. 111.

⁷⁸ Ibid, s 111.

⁷⁹ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder*, s. 130 ff.

⁸⁰ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, s. 37-44.

hetlig indelning och struktur. Detta ger vid handen att ett flertal koder behöver användas och dessutom att ödmjukt och tolkande förhållningssätt måste antas vid analys av texten. Text innehållande eller som kan härledas till någon av följande *tolkande koder*⁸¹ sorterar ut ur materialet:

- "kompetens"
- "kunskaper"
- "färdigheter"
- "utbildningsbehov"
- "utbildning"/utbildningsstöd/utbildningsmateriel
- "färdighetsträning"
- "vidmakthållande"
- "brist på förmåga/färdighet/kunskap"

Kodat material förs in i lämplig struktur. Undertecknad har valt struktur enligt tabell 3:1. Detta material utgör sedan underlag för vidare analys med stöd av, ur teorierna identifierade variabler.

Insats/ Rapport	Hänvisn. i rapport	Utb- fas	Sages- man	Utb- behov	Omfattning	Berörda		Föresl. Åtgärd	Egna not.
						Få	Fler		

Tabell 3.1 utvisar hur verktyget för att skapa översikt över, ur det empiriska underlaget kodat och utsortat, material utformats

Analysverktyg

TEORI- OMRÅDE	VARIABEL (IDEALTYP)	DELVARIABEL (Eftersöks)	FM PED. GRUNDSYN	FM VERKLIGHET	KOMMENTAR
A1	Konstruktiva aspekten	A1a: Kunskap som process			
		A1b: Utbildningsmetodik och lärandemodeller			
A2	Kontextuella aspekten (sammanhang/ omgivning)	A2a: Social omgivning			
		A2b: Fysiskt omgivning			
		A2c: Symbolisk omgivning			
A3	Funktionella aspekten	A3a: Anv. kunskap som redskap – lösa "problem"			
B1	Repetition av kunskap (i in- satsområdet)	B1a: Stöd för repetitiv ut- bildning i insatsområdet			

Diskussion

Tabell 3.2 Analysverktyg för idealtypsanalys där variabler och delvariabler utgör idealtyp och jämförs med "Försvarets (FM) pedagogiska grundsyn" och "Försvarets (FM) verklighet"

⁸¹ Johannessen/Tufts, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, s 114.

I Tabell 3:1 kondenserat⁸² material jämförs sedan med ett antal variabler som identifierats och valts ut ur teoriunderlaget och utgör idealtypen för pedagogiskt koncept. Identifierade variabler framgår av analysverktyget i Tabell 3:2. De säkerställer att båda teoriområdena omhändertas i analysen. Variablerna har i några fall behövt brytas ner för att skapa ett bättre analysunderlag.

Efter att materialet i form av Försvarsmaktens koncept och Försvarsmaktens genomförande jämförts med idealtypen görs en sammanfattande analys⁸³. Från denna dras sedan slutsatser.

⁸² Johannessen/Tufte, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, s 114.

⁸³ *Ibid*, s. 115.

4. Analys

4.1 Inledning

I detta kapitel redovisas inledningsvis det förhållningssätt författaren haft vid textanalys av det empiriska underlaget. Därefter redovisas resultatet av textanalysen. Slutligen redovisas genomförd idealtypsanalys med stöd av konstruerat analysverktyg.

Vägledande vid genomförande av analysen ska vara att undersöka i vilken utsträckning som Försvarsmakten tar hänsyn till aktuell forskning och teoribildning kring pedagogik och kunskapsbortfall i sin pedagogiska grundsyn och i sitt agerande avseende utbildning inför och under insats.

4.1.1 Förhållningssätt vid analys av det empiriska källmaterialet

Vid analys av texter som är baserade på någons egna upplevelser bör man ha i åtanke i vilken kontext dessa är författade, vem som författat dem och i vilket syfte. Risk föreligger att källor som är "part i målet" kan vara tendensiösa⁸⁴. Då det kommer till de texter som här ligger till grund för analysen har undertecknad haft följande utgångspunkter:

1. Uppgiftslämnare i Försvarsmaktens rapporter har gjort det med syfte att överlämna egenupplevda alternativt för sig redovisade erfarenheter till högre chef och, i förekommande fall, till efterföljande rotationsförband. Således eftersträvas troligen att lämna så korrekta uppgifter man kan utifrån den uppfattning man har.
2. Uppgiftslämnare i slutrapporter är i slutet av sin egen tjänstgöring i insatsområdet. Det faktum att man inom kort sitter på planet hem påverkar säkerligen olika individer på olika sätt.
3. Oavsett hur bra förutsättningar som finns för lösande av uppgift i insatsområdet, kommer den svenske officeren och soldaten aldrig vara nöjd. Det kommer alltid att finnas brister och utvecklingspotential att påtala.
4. Försvarsmaktens till del bristande styrning för vilka erfarenheter och med vilket djup som erfarenheter ska redovisas samt hur exempelvis slutrapporter ska struktureras och formuleras, bidrar till att slutrapporterna lämnar olika mängd för studien värdefull information. De slutrapporter som granskats har sett olika ut såväl i struktur som innehåll. Som exempel kan nämnas att någon rapport är tydlig med att konsekvent i rapporten redogöra för träning i insatsområdet medan andra enbart redovisar erfarenheter utifrån träningen som genomfördes före insats, vilken redan utvärderats före nedrotation. Författaren har även studerat erfarenhetsrapporter från Ba01 till BA06 i syfte att avgöra eventuell nytta med att komplettera empirin med underlag från dessa. Det kan konstateras att skillnader förelåg även då avseende hur och vad som rapporterades i slutrapporterna. Att skillnader föreligger mellan Bosnienrapporterna och dito från Afghanistan är inte så konstigt med tanke på tidsglappet mellan perioderna. Man ser dock tydliga skillnader även inom respektive insats (BA/FS) olika rapporter.

⁸⁴ Thurén, Torsten, *Källkritik*, 3. [rev. och omarb.] uppl., s.8, 63-80.

4.2 Resultat av textanalys

4.2.1 BA01-BA06

Utbildning före rotation

BA01 redovisar ett antal dragna erfarenheter avseende vikten av att under utbildning genomföra övning med stridsladdad ammunition. Detta dels med hänsyn till motiverande och självförtroendeskapande orsaker men också då det under BA01 utbildning visat sig att officerare inte hade erforderlig kunskap om den skarpa materielen. Främst avsågs i rapporten pansarvärnsvapen. Dessa kunskapsbrister visade sig på skyttar vid skjutning med exempelvis stridsladdade pansarskott. Det påpekades också att nämnda officerare hade god kunskap att hantera övningsmateriel.⁸⁵

BA03 redovisar att en mängd utbildningsbehov uppstod i insatsområdet på grund av att bataljonen är utrustad med materiel som normalt inte hanteras eller underhålls och utbildningstiden var för kort för att omhänderta alla utbildningsbehov.⁸⁶

En kompanichef vid BA06 konstaterar att utbildningen som genomförts inför insats varit i paritet med ställda uppgifter till kompaniet.⁸⁷

Utbildning i insatsområdet

BA04 redovisar att utbildning genomförts i insatsområdet. Man påpekar svårigheter att genomföra övning med skarp ammunition i allmänhet och med tyngre ammunition i synnerhet. Härvid påpekas särskilt pansarbandvagn⁸⁸ och stridsvagn^{89,90}

BA04 påpekar att man begärt tillförsel av utbildningsmateriel för att möjliggöra effektiv övning ibland annat eldexercis och duellstrid med bataljonens pansarvärnsvapen⁹¹. Man betonar, ur ett säkerhetsperspektiv, övningsmaterielens betydelse för möjliggörandet av träning med dessa vapen över huvudtaget då såväl ammunition som övningsterräng är en bristvara.⁹²

BA05 påpekar att vikten av att genomföra funktionskontroll och färdighetsskjutning med i förbandet förekommande vapensystem inte nog kan betonas och att BA05 möjligheter till detta varit begränsade.⁹³

Kompanicheferna vid BA05 beskriver att utbildningen bedrivits som en naturlig del av verksamheten och att den genomförts i huvudsak under plutonchefers ansvar, även om något kompani påvisar att kompaniledning varit delaktig i planering och uppföljning. Utbildning-

⁸⁵ Försvarsmakten, *Slutrapport BA 01* (HKV 01 800:70311), 1994-07-26, Bil. 2 s. 1.

⁸⁶ Försvarsmakten, *Slutrapport BA 03* (01 800:60294), 1995-05-11, Bil. 16 s. 2.

⁸⁷ Försvarsmakten, *Slutrapport SWEBN/BA06* (01 832), 1996-10-25, Bil. 28 s. 2.

⁸⁸ Under insatsen i Bosnien användes PBV 302 med 20mm automatkanon.

⁸⁹ Under insatsen i Bosnien användes danska Leopardstridsvagnar med 105 mm kanon.

⁹⁰ Försvarsmakten, *Slutrapport BA 04* (MekB 7 01 832:30529), 1995-10-16, Bil. 14 s. 3.

⁹¹ Under BA01-BA06 användes pansarvärnsrobot 56 BILL, Granatgevär m/48 och pansarskott m/86 för pansarvärn.

⁹² Försvarsmakten, *Slutrapport BA 04* (MekB 7 01 832:30529), 1995-10-16 Bil. 14 s. 3.

⁹³ Försvarsmakten, *Slutrapport BA05* (01 832:50131), 1996-04-01, Bil. 19 s. 1.

ens innehåll har styrts av tjänstens krav och mest handlat om färdigheter på soldat och gruppnivå.⁹⁴

Under inledningen av BA05:s rotationsperiod i Bosnien avlider en soldat då han träffas av ett vådaskott under övning med granatgevär^{95 96}.

BA06 betonar vikten av att tidigt under genomföra funktionskontroll och färdighetsskjutning på bataljonens vapensystem och motiverar detta med förtroende. Vidare påpekas att tillgången på områden att använda för skarpskjutning är begränsade men *för första gången rapporteras att de är tillräckliga*.⁹⁷

Flera av kompanicheferna vid BA06 påpekar vikten av att ha genomfört stridsskjutningar/övning med skarp ammunition i insatsområdet. Det påpekas dock att detta endast genomförts en gång och bör genomföras regelbundet.⁹⁸

Chefen för B-kompaniet under BA06 påpekar att utbildning i insatsområdet bör, med hänsyn till tid och resurser, begränsas till att vidmakthålla och att möjligheterna till kompletteringsutbildning är små.⁹⁹

4.2.2 FS16-FS21

Utbildning före rotation

I FS17 slutrapport anges i första meningen att *genomförd utbildning i huvudsak har varit i linje med de uppgifter som förbandet har löst*.¹⁰⁰ Detta budskap är återkommande i huvuddelen av rotationsförbandens rapporter i den del som sammanfattar respektive rapport. Det framkommer dock en även hel del förslag på förbättringar i de delar av rapporterna som skrivs av enhetschefer, exempelvis kompani- eller sektionschefer, på förbandet. Ofta betonas vikten av att öva personlig färdighet i strid och genomföra stridsutbildning med skarp ammunition.¹⁰¹ Lika återkommande framkommer behovet av att utrustning som används i insatsområdet, vilket omfattar allt ifrån fordonstyper till sambandsutrustning och personlig utrustning som bildförstärkare och mörkerriktmedel, behöver finnas vid förbandet under utbildning inför insats.¹⁰² Bristen på rätt utrustning under utbildningstiden anges innebära att det tar tid för förbandet att bli operativt i insatsområdet,¹⁰³ att kunskaper och färdigheter inledningsvis inte är tillräckligt befästa att man känner trygghet i förbandet.¹⁰⁴

Chefen för ett av skyttekompanierna under FS21 redogör för konsekvenserna av att förband under utbildning inte har samma materiel som man sedan använder i insatsområdet. Han

⁹⁴ Försvarsmakten, *Slutrapport BA05 (01 832:50131)*, 1996-04-01, Bil. 23 – Bil. 25.

⁹⁵ Ibid, Bil. 31 s.1.

⁹⁶ BA 05, *BA 05 i Bosnien: Från FN till IFOR*, s. 9.

⁹⁷ Försvarsmakten, *Slutrapport SWEBN/BA06 (01 832)*, 1996-10-25, Bil. 19 s. 1.

⁹⁸ Ibid, Bil. 25, 27.

⁹⁹ Ibid, Bil. 26 s. 2.

¹⁰⁰ Försvarsmakten, *Slutrapport FS17 (H/S 09 500: 81422)*, 2009-12-18, s.3.

¹⁰¹ Försvarsmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26, s.58.

¹⁰² Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.119.

¹⁰³ Försvarsmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26, s.58.

¹⁰⁴ Försvarsmakten, *Slutrapport FS17 (H/S 09 500: 81422)*, 2009-12-18, s.13, 10.

framhåller då att det förutom att man inte har rätt kunskaper även ger effekter på attityder hos personalen i förbandet. Han menar också att även de avsteg från Säkl som görs i insatsområdet bör gälla även vid rotationsutbildningen i Sverige.

Bristerna avseende materielltillgänglighet under utbildningstiden i Sverige och även dess effekter, har rapporterats i samtliga slutrapporter som studerats.

Utbildning i insatsområdet

Chefen för skyttekompaniet under FS17 anger att *vidmakthållandeträning måste ske kontinuerligt*¹⁰⁵ under insatsens genomförande och det är en stor fördel om man förbereder sig för detta redan före nedrotation till insatsområdet. Exempel på förberedelser som kan göras är att utbilda och certifiera gruppchefer i att leda skjutövningar. Ett annat råd som ges är att förbereda en plan för vidmakthållandeutbildning vilken även omfattar en övningsbank. Övningarna bör vara på enkel nivå som kan genomföras kontinuerligt eftersom mer komplexa övningar är svåra att malla in i den operativa verksamheten.¹⁰⁶ Mängden genomförd utbildning och övning i insatsområdet, utifrån vad som kan utläsas i slutrapporter, varierar.

FS18 påpekar att i egen stående order¹⁰⁷ anges att *soldaten regelbundet ska skjuta med sina vapen i syfte att vidmakthålla färdighet*.¹⁰⁸ I efterföljande mening anges att detta inte genomförts då mängden, för övning avsedd, ammunition inte varit tillräcklig. På samma tema påpekar FS17 att *som soldaten tränar strider soldaten, det soldaten inte har övat mycket på fungerar inte alltid, soldater glömmar bort verktyg som finns för att nedkämpa motståndaren*¹⁰⁹.

Enheten OMLT Kandak vid FS18 upplevde just detta under en stridskontakt då det konstaterades att soldaterna inte hade tillräckliga färdigheter att skjuta spränggranat med granatgeväret. Då utbildning sedan skulle genomföras i syfte att återta förmågan fanns inte tillgång till ammunition för övningsskjutning med granatgevär¹¹⁰. Utbildningsmateriel fanns inte heller i insatsområdet varvid torrövning genomfördes och enstaka granater ur stridsammunitionspotten sköts.¹¹¹ Ytterligare en aspekt på behov av ammunition för övningsskjutning är FS21:s erfarenhet att värmen sommartid i Afghanistan påverkar hur spränggranater till GRG bör temperas för att man ska erhålla avsedd effekt även varma dagar.¹¹²

Huvuddelen av rapporterade erfarenheter avseende utbildning och övning i insatsområdet är på samma tema och belyser behovet av att kunna träna enskild soldats olika färdigheter eller mindre enheters stridsteknik. Dock ser man ett trendskifte under FS20. Då rapporteras inte längre att det är brist på ammunition för att genomföra vidmakthållandeträning med. Vidare tas en skjutbana i form av en 40 fots container i bruk på den svenska huvudförlägg-

¹⁰⁵ Försvarsmakten, *Slutrapport FS17 (H/S 09 500: 81422)*, 2009-12-18, s.49.

¹⁰⁶ Ibid, s.45.

¹⁰⁷ SWECON SOP 309. SWECON=benämning på samlade svenska militära personalstyrkan i Afghanistan. SOP309=en i förbandets Stående order reglerad verksamhet.

¹⁰⁸ Försvarsmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26, s.60.

¹⁰⁹ Försvarsmakten, *Slutrapport FS17 (H/S 09 500: 81422)*, 2009-12-18, s.169.

¹¹⁰ Försvarsmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26, s.106.

¹¹¹ Detta kan ej verifieras ej från slutrapporten utan är författarens utsago som tjänstgjorde vid OMLT Kandak under FS18.

¹¹² Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.121.

ningen, *Northern Lights* (CNL). FS20 konstaterar i sin slutrapport att "tillförsel av skjutcontainer är mycket värt"¹¹³ och äskar ytterligare en till Camp Monitor. FS21 konstaterar att trycket på skjutcontainern är mycket högt då den är i drift och att avsaknaden av den övningsmöjlighet den ger varit stor då den varit ur drift i väntan på reservdelar.¹¹⁴

Ett annat utbildningsstöd som levererades till Afghanistan under FS20 var en mobil version av *StriSim PC*. *StriSim PC* är standarddatorer i nätverk på vilket man i detta fall använde kommersiella spel¹¹⁵, bland annat *VBS 2*¹¹⁶ för träning av bl. a. metoder, procedurer och ledning på plutonsnivå och neråt. Systemet nämns inte i FS20 slutrapport (om det inte blivit maskerat vid sekretessbedömningen som genomförts före utlämning av dokumentet) men det framgår av Försvarets materielverks (FMV) utvärderingsrapport att systemet levererades till insatsområdet i samband med FS20 nedrotation i november 2011.¹¹⁷ I FS21 slutrapport framgår dock att systemet inte använts i förväntad omfattning. FS21 plan var att använda *StriSim PC* dels för träning och dels som planeringsstöd. På grund av de korta tidsförhållanden som var inför operationer och att man ansåg sig behöva ha ett utrymme för att ha systemet uppmonterat över tiden blev det inte använt. Vidare så antyds att personalen ur FS21 inte fått tillräcklig utbildning för att kunna skapa scenarios mm vilket ansågs nödvändigt.¹¹⁸

Organisatoriskt är rotationsförbanden ålagda att ha en officer i operationscellen med befattning "Training/Force protection officer. Dennes uppgift är bland annat att följa upp behov avseende utbildning och övning. FS20 påtalar i sin slutrapport, vilket även stöds i FS21 rapport att organisationen kring utbildning, övning, erfarenhetshantering och Force protection borde förstärkas personellt.

4.2.3 Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn

Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn har inte kunnat analyseras på samma sätt och med samma koder som slutrapporterna. Istället har analys skett direkt med stöd av variablerna i analysverktyget. Således har inte någon sammanfattning av den pedagogiska grundsynen författats.

4.3 Idealtypsanalys

4.3.1 Inledning

I detta avsnitt genomförs idealtypsanalys. Härvid jämförs och utvärderas det resultat som framkom i textanalysen av materialet mot Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn men främst mot det "ideala koncept", baserat på forskning och teori, som skapats.

¹¹³ Försvarsmakten, *Slutrapport FS20 (H/R 09 500: 93372)*, 2011-06-15, s. 59.

¹¹⁴ Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.65.

¹¹⁵ Försvarets materielverk, *Utvärderingsrapport Skjutcontainer och StriSim PC mobil (10FMV10446-7:1)*, 2011-03-31, s.6

¹¹⁶ VBS 2, Virtual Battle Space 2, <http://bisimulations.com/products/vbs2/overview>, hämtad 140605.

¹¹⁷ Försvarets materielverk, *Utvärderingsrapport Skjutcontainer och StriSim PC mobil (10FMV10446-7:1)*, 2011-03-31, s.10.

¹¹⁸ Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.65.

4.3.2 Konstruktiva aspekten

Den konstruktiva aspekten sätter kunskapsprocessen i centrum¹¹⁹ och har i analysverktyget brutits ner till att omfatta lärandemodeller¹²⁰, inklusive motivatorer och att man betraktar kunskap som en pågående process snarare än en produkt som är levererad då erforderlig kunskapsnivå uppnåtts.

Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn redogör för kunskap som en pågående process och beskriver att det är något som bäst skapas då att individen upplever obalans mellan innehavda och önskade kunskaper. Detta känns igen från Malténs resonemang om förhållandet mellan den som lär (subjektet) och det som ska läras (objektet) och att "bildningens potential ligger just i samspelet, i dynamiken mellan subjektet och objektet"^{121 122}. På samma tema redogör Pedagogiska grunder för att initiativet till lärande kan komma utifrån eller inifrån individen själv¹²³ och här beskrivs det initiativ som kommer inifrån på liknande sätt som Maltén refererar till Gustavsson¹²⁴. Vid en jämförelse med vald idealtyp av pedagogiskt koncept konstateras att Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn mycket väl representerar aktuell forskning och teoribildning avseende synen på pedagogik och lärande.

Försvarsmaktens agerande avseende den konstruktiva aspekten är med valt empiriskt underlag svårbedömd. Detta då aspekter kring utbildningsmetodik och metod¹²⁵ samt kunskap som process mycket sällan berörs i slutrapporter eller erfarenhetsrapporter. Det konstateras dock att tränade förband *i huvudsak* är tillfreds med erhållen utbildnings omfattning och hur den genomförts inför rotation. Härvid bör förtydligas att det som ligger till grund för detta konstaterande är rapporter under eller *efter* genomförd insats.

Vidare konstateras att såväl slutrapporterna från Bosnien som från Afghanistan belyser att kunskaps- och utbildningsbehov identifieras under tiden i insatsområdet. Att koppla detta direkt till Gustavssons/Malténs teorier om växelspel mellan subjektet och objektet kan dock vara vanskligt med tanke på att det inte alltid är en individ som identifierar ett kunskapsbehov hos sig själv. Det kan vara dennes chef och kopplingen till det yttre initiativet, som beskrivs i Pedagogisk grundsyn, blir då tydlig eftersom upplevt kunskapsbehov i teorins mening, alltid utgår från individen. Ofta finns i de insatsområden Försvarsmakten löser uppgift, en ständigt närvarande fara/hotbild vilken bidrar till viljan att ha rätt kompetens¹²⁶ då den behövs. Det medför¹²⁷ att den utmaning som *Pedagogiska grunder* beskriver kan uppstå i lärandesituationen om initiativet kommer utifrån¹²⁸, troligen är mindre än vid motsvarande utbildning/övning under grundläggande utbildning i Sverige.

¹¹⁹ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s.190

¹²⁰ Ibid, s.197 f.

¹²¹ Ibid, s.191.

¹²² Maltén hänvisar här till: Gustavsson, Bernt, *Bildning i vår tid*.

¹²³ Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder 2006*, s. 28.

¹²⁴ Här avses: Gustavsson, Bernt, *Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1996.

¹²⁵ Begreppen förklaras i: Försvarsmakten, *Pedagogiska Grunder 2006*, s. 349.

¹²⁶ Härvid hänvisas till tidigare förklaring av kompetensbegreppet

¹²⁷ Meningen är författarens egen reflektion baserad egen erfarenhet och resonemang kring inre och yttre motivatorer

¹²⁸ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, Försvarsmakten, Stockholm, 2006

Det konstateras vidare att det i stort sett i alla slutrapporter påpekas att det är viktigt att kontinuerligt genomföra utbildning och övning. Det nämns på minst ett ställe i de flesta rapporter att stödet för utbildning och övning är otillräckligt i insatsområdet. Härvid nämns begränsningarna i tillgänglighet på övnings- och skjutterräng, ammunition för övningskjutning och utbildningsmateriel som de största bristerna.

4.3.3 Kontextuella aspekten

Den kontextuella aspekten sätter in kunskapen i ett sammanhang och har i analysverktyget brutits ner till de av Ellström tre definierade omgivningarna¹²⁹; social omgivning, fysisk-materiell omgivning och kulturell-symbolisk omgivning.

Försvarmaktens pedagogiska grundsyn redogör grundläggande för ett *fysiskt* och ett *socialt sammanhang*. Dessa förklaras i enlighet med Ellströms fysisk-materiella och sociala omgivningar med kopplingar till den militära professionen. Pedagogiska grundsynen redogör inte för den kulturell-symboliska omgivningen vilken Ellström menar omfattar information, kunskaper (individuella och kollektiva) och organisationskultur som kan vara styrande för individers handlande.

Analysen av slutrapporterna indikerar att Försvarmaktens sätt att genomföra utbildning och träning av rotationsförband i stort omhändertar behovet av att skapa tydliga sammanhang för den enskilde. Bäst hanteras faktorer som påverkar individens och enhetens samspel med den sociala omgivningen och den kulturell-symboliska omgivningen. Detta tolkas ur beskrivningar i slutrapporter som påpekar hur förbandet upplevt sig som väl förberedda på såväl miljö som specifika situationer som mötte dem då de påbörjat tjänstgöring i insatsområdet. Det finns även exempel där motsatsen påpekas vilket inte nödvändigtvis har med huruvida behovet av sammanhang omhändertagits i utbildningssituationen eller ej, utan att det då kan vara, till del *felaktigt* sammanhang som upplevts under lär-situationen på grund av att situationen i insatsområdet har förändrats före rotation. Detta torde dock vara mer en fråga om erfarenhetshantering inom Försvarmakten än en fråga om det pedagogiska sammanhanget.

Det kan antas vara en naturlig del i Försvarmaktens utbildarkultur att sträva efter att skapa verklighetstroga situationer vid utbildningstillfället. FS19 påtalar vikten av att genomföra längre moment i syfte att dels påvisa att situationerna i insatsområdet är utdragna i tid och dels tvinga övade att bära korrekt utrustning under längre tid¹³⁰, d.v.s. befinna sig i situationer liknande vad man kommer att utsättas för. En sådan åtgärd skulle ur ett teoretiskt perspektiv påverka såväl det som Ellström beskriver som den sociala omgivningen som den fysisk-materiella.

FS18 tydliggör vikten av att möjliggöra samträning av olika enheter som normalt inte samgrupperas och då inte planerats att lösa uppgift tillsammans¹³¹. Detta upplevda behov tar,

¹²⁹ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992, s.74.

¹³⁰ Försvarmakten, *Slutrapport FS19 (H/R 01 800: 80093)*, 2011-01-24, del 2 s.7

¹³¹ Försvarmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26, s. 53, 56.

enligt Ellström, sin utgångspunkt i den sociala omgivningen och behovet av att utveckla kunskap tillsammans med andra individer och i olika sociala-organisatoriska strukturer¹³².

Vid analys av rapporter från de två insatsområdena konstateras brister avseende den fysisk-materiella omgivningen. Detta exemplifieras i källmaterialet på flertalet ställen där det betonas att rätt typ av materiel inte tillhandahålls till förbandet under utbildningen inför rotation. Det konstateras vidare att denna brist rapporteras från båda insatsområdena men i betydligt större omfattning från Afghanistan än Bosnien. En förklaring till detta kan vara att ju längre en insats genomförs i ett område förändras uppgifter, hotbild och därmed förändras materielstocken på förbandet. Inte sällan säkerställs inte tillgång på samma materiel vid ansvarigt utbildningsförband.

Brister som uppstår då rätt materiel inte finns till hands, d.v.s. individen utbildas inte i rätt fysisk-materiell omgivning, medför bland annat att förbandet inte uppnår full operativ effekt i insatsområdet enligt den plan som satts upp. Vidare konstateras att förbandet utsätts för högre risk då:

- viss materiel, vid rotation, inte kan hanteras alls eller av tillräckligt många individer. Materiel som nämns är:
 - mörkerriktmedel och goggles
 - sambandmateriel
 - fordon
 - vissa vapen alternativt vapenbärare (torn, lavetter och motsvarande)
- personalen inte är van att bära den typ av utrustning som finns i insatsområdet, exempelvis skyddsplattor till skyddsvästar
- förutsättning/stöd för att genomföra vidmakthållandeträning/utbildning inte finns i insatsområdet. Exempel som nämns är:
 - terräng att genomföra skarpskjutning i
 - ammunition för övning
 - i BA04 (Bosnien 1995) slutrapport efterfrågas utbildningsmateriel för pv-vapen¹³³

Behovet av utbildningsstöd i insatsområdet förtydligas även genom positiv respons då förbandet haft möjlighet att genomföra kvalificerad utbildning. Detta rapporteras av såväl FS16¹³⁴ som FS20¹³⁵ som framhåller av ISAF tillhandahållet utbildningspaket, med syfte att utbilda inom främst C-IED¹³⁶. FS21 som påtalar positiva effekter som upplevdes då den skjutcontainer som levererades till *Camp Northern Lights* var i drift. Man påtalar dock även här behovet av att rotationsförbandet har möjlighet att säkerställa kunskap att hantera även denna typ av materiel innan rotation till insatsområdet¹³⁷.

¹³² Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s.74.

¹³³ Försvarsmakten, *Slutrapport BA 04 (MekB 7 bet 01 832:30529)*, 1995-10-16 Bilaga 14 s. 3.

¹³⁴ Försvarsmakten, *Slutrapport FS16 (H/R 01 200: 81312)*, 2009-05-20, bil. 3 sid. 3.

¹³⁵ Försvarsmakten, *Slutrapport FS20 (H/R 09 500: 93372)*, 2011-06-15, s. 162

¹³⁶ C-IED = Stridsteknik för att minimera risk att utsättas för attentat med improviserade sprängladdningar.

¹³⁷ Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.65.

Vid resonemang kring utbildningsstöd som del av kontextuella aspekten är det viktigt att påpeka att det inte är materielen i sig som är en del av sammanhanget utan det som den representerar eller föreställer och situationerna den bidrar till att skapa sammanhang kring..

4.3.4 Instrumentella (funktionella) aspekten

Den instrumentella aspekten ser kunskapen som ett redskap för vidare kommunikation, kunskapsinhämtning och problemlösning¹³⁸, dvs. för att åstadkomma något.

Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn benämner kunskapens tillämpning som den funktionella aspekten men definierar denna i likhet med Maltén och SOU1992:94.

Det kan konstateras att valt empiriskt underlag och denna variabel inte matchar varandra med någon större framgång. Dock konstateras i BA02 slutrapport¹³⁹ vikten av den personella sammansättningen i förbandet och att det faktum att förbandet innehåller värnpliktiga borgat för en hög kompetensnivå inom flera områden och inte enbart det militära. Det kan ses som ett exempel på hur förbandets samlade kunskap bedragit till att lösa problem som inte kan lösas med specifika militära kunskaper. Vidare påvisar det empiriska underlaget att erfarenheter dras och att förband och individer nyttjar dragna erfarenheter, i enlighet med Malténs beskrivning, i syfte att utveckla ny kunskap. Ett exempel på det är en erfarenhetsrapport från FS17 där ett MOT¹⁴⁰ påtalar att hotbilden förändrats¹⁴¹. Detta har tvingat förbandet till nytt agerande och nya kunskapsbehov har uppstått för den enskilde och för förbandet på grund av att man nu uppträder i andra förbandssammansättningar och använder andra metoder.

4.3.5 Repetitiv utbildning och träning

Som vi nu vet avtar tidigare inlärd, men sedan inte använd, kunskap som en funktion med tiden. Ett idealtypskoncept syftande till att individer ska kunna bibehålla inlärd kunskap över längre tid bör således även omfatta planer, metoder och resurser för att möjliggöra ett vidmakthållande i form av träning på nödvändiga kunskaper över tiden, på plats i insatsområdet.

Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn berör kort forskning om individers förmåga att minnas. Ämnet berörs främst som en del av pedagogiken och olika metoder, för såväl instruktör om elev, att använda i inlärningsfasen syftande till att förstärka inläring och minimera glömska beskrivs väl. Exempelvis tydliggörs drillens betydelse¹⁴² för ökad inläring och att uppnå en kunskapsnivå, i form av färdighet, att ens handling blir automatiserad¹⁴³. Regelbunden övning ger färdighet men Maltén betonar att övningen bör fördelas på korta pass och ges vid upprepade tillfällen¹⁴⁴. Han menar också, likt Ebbinghaus, att det är just den ständiga upprepningen som ger effekt.

¹³⁸ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s.190.

¹³⁹ Försvarsmakten, *Slutrapport från BA 02 (HKV 01 800:74149), 1994-11-16*, Bil 1, sid. 2.

¹⁴⁰ MOT=Military Observation Team. Enhet som fanns i Svenska FS-styrkan i Afghanistan fram till och med FS18. Främsta uppgifterna var informationsinhämtning genom patruller och samverkan.

¹⁴¹ Försvarsmakten, *Rapport id: ErfR FS17 2009 008*, Markstridsskolans erfarenhetsdatabas, hämtad från Försvarsmaktens intranät 2014-05-05 kl. 08:23.

¹⁴² Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, s. 434 f.

¹⁴³ Ibid, s. 438 ff.

¹⁴⁴ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s.42.

Vikten av kontinuerlig repetition över tiden kan i *Pedagogiska grunder* uttolkas i enstaka textavsnitt¹⁴⁵. Dock kopplas dessa rader främst till teoretisk kunskap. I övrigt är inte den pedagogiska grundsynen så tydlig i detta avseende att den kan jämföras med ett idealtypskoncept som det beskrivs ovan.

Erfarenheterna från slutrapporter påvisar i många fall behovet av att genomföra träning och utbildning i repetitivt syfte. Främst nämns strid, vapentjänst, counter IED¹⁴⁶ och sjukvårdstjänst som de kunskapsområden som upplevts viktigast att genomföra repetitiv utbildning inom. I rapporterna framgår att rotationsförbanden genomför mycket repetitionsutbildning och träning utefter identifierade behov och på platsen befintliga möjligheter. Detta påvisar att insatt förbands chefer och soldater är väl medvetna om behovet av övning och träning och stärker författarens tes avseende hotbildens inverkan som motivator för initiativ till utbildning och övning.

Det påpekas även att svenska Afghanistankontingentens stående order är tydlig med att personalen regelbundet ska skjuta med sina vapen i syfte att vidmakthålla personlig färdighet. Dock påtalas ofta i slutrapporterna bristen på förutsättningar att genomföra viss övningsverksamhet, exempelvis skarpskjutning. Orsakerna till detta anges vara såväl brist på skjutterräng som brist på ammunition att öva med. Liknande budskap kan utläsas från slutrapporter från Bosnieninsatsen under BA01-BA06¹⁴⁷

Ett antal erfarenheter som redovisats då det empiriska underlaget kondenserats, beskriver händelser där soldater i mer eller mindre allvarliga situationer inte kunnat hantera situationen på grund av bristande färdigheter. Exempel på detta är en situation under FS18 med soldater som i stridsituationen inte kunde genomföra spränggranatsskjutning med GRG M/86 och då kunskapsbristen skulle åtgärdas genom kompletterande utbildning även framkom att det inte fanns ammunition eller materiel för utbildning och övning tillgänglig i insatsområdet. 15 år tidigare rapporterade BA04 i sin slutrapport att man väntat i fem månader på beställd utbildningsmateriel till granatgevär (GRG) i syfte att kunna vidmakthålla soldaters kunskaper och färdigheter på ett effektivt och säkert sätt. Rapporten är daterad 1995-10-16. 1995-11-14 rapporterar BA05 att en soldat avlidit till följd av skador han fått då han träffats av en rökgranat till GRG som av misstag avfyrats under övning^{148 149}.

¹⁴⁵ Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, Försvarsmakten, Stockholm, 2006, s. 318, 435 ff.

¹⁴⁶ Counter IED (C-IED) är metoder för att motverka det hot från hemmagjorda minor/bomber som i stor utsträckning förekommer i Afghanistan.

¹⁴⁷ Se bland andra: Försvarsmakten, *Slutrapport BA 04 (MekB 7 01 832:30529)*, 1995-10-16, Bil. 14 s.3. och Försvarsmakten, *Slutrapport BA05 (01 832:50131)*, 1996-04-01, Bil. 19 s.1.

¹⁴⁸ Försvarsmakten, *Slutrapport BA05 (01 832:50131)*, 1996-04-01, bilaga 31 s.1.

¹⁴⁹ Minnesbok BA05, *BA 05 i Bosnien Från FN till Ifor* (uppgifter om utgivning finns ej i boken).

4.3.6 Sammanfattning av idealtypsanalys

DELVARIABEL (IDEALTYP)	FM PED GRUNDSYN	FM VERKLIGHET	KOMMENTAR
A1a: Kunskap som process	(+) Beskriver variabeln på liknande sätt som idealtypen (teorin).	(0) Inte applicerbar med hänsyn till det empiriska underlagets sammansättning.	<u>Konstruktiva aspekten</u> Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn har anpassats väl efter rådande teoribildning.
A1b: Utbildningsmetodik och lärandemodeller	(+) Beskriver variabeln på liknande sätt som idealtypen (teorin).	(+) I huvudsak positiv respons gentemot upplägg av genomförd utbildning. (0) Variabeln inte fullt applicerbar med hänsyn till empiriska underlagets sammansättning	
A2a: Social omgivning	(+) Beskriver variabeln på liknande sätt som idealtypen (teorin).	(+) Eftersträvar att (0) träning av uppgifters lösande i varierande indelningar efterlyses. Bristen på utbildningsstöd gör det svårare att komplettera med övning i insatsområdet.	<u>Kontextuella aspekten</u> Denna aspekt är väl tillvaratagen av Försvarsmakten med undantag till del av materiella omgivningen.
A2b: Fysisk omgivning	(+) Beskriver variabeln på liknande sätt som idealtypen (teorin).	(-) Rätt sorts materiel finns inte vid utbildning inför insats. (-) Utbildningsstöd saknas i insatsområdet. (+) Eftersträvar att miljö liknar insatsområdet.	
A2c: Symbolisk omgivning	(0) Omnämns inte men omfattas till del av beskrivningen av det <i>sociala sammanhanget</i> .	(+) Stor kraft på läggs på kulturell-symbolisk omgivning i utbildningssituationerna.	
A3a: Anv. kunskap som redskap - lösa "problem"	(+) Beskriver variabeln på liknande sätt som idealtypen (teorin).	(+) Bekräftas bland annat av erfarenhetsrapport från FS17 om motståndaren.	<u>Funktionella aspekten</u> Uppfylls. Kan antas till del ligga i professionens natur.
B1a: Stöd för utbildning i insatsområde	(-) Berör inte denna aspekt utan fokuserar på inläringssituationen. (+) Diskuterar och instruerar kring teorier om minne och "ger tips" på metoder för att minnas kunskaper bättre.	(+) Källmaterialet påvisar att utbildning och övningar genomförs i syfte att vidmakthålla och bredda kunskaperna hos enskilda. (-) Det påvisar lika tydligt att denna verksamhet i huvudsak genomförs utan utbildningsstöd. (-) Resurser i form av terräng/infrastruktur, ammunition och utbildningsmateriel har saknats långt in i både Bosnien- och Afghanistanmissionerna.	<u>Repetition av kunskap</u> <ul style="list-style-type: none"> Försvarsmaktens pedagogiska grundsyn täcker inte detta område på det sätt en doktrin borde göra. Det faktum att situationen är samma under båda insatserna, med ca 15 år mellan, indikerar att Försvarsmakten inte har ett koncept för detta eller att det inte uppdateras.

5. Avslutning

I detta kapitel genomförs inledningsvis en diskussion baserad på tidigare analys och syftande till att besvara studiens frågeställning. Därefter genomförs reflektion över studiens resultat och genomförande. Avslutningsvis förs ett resonemang kring fortsatt forskning.

5.1 Diskussion och svar på studiens frågeställning

Studiens frågeställning lyder: *Hur tillgodoser, alternativt tillgodoser inte Försvarmakten, med hänsyn tagen till egen pedagogisk doktrin och forskning inom ämnet, rotationsförbandens behov av stöd för att utveckla och vidmakthålla för insatsen nödvändiga kunskaper och färdigheter?*

Resultatet av denna studie påvisar att det glapp som i problemformuleringen antogs finnas verkligen föreligger. Studien indikerar att Försvarmakten då man i sitt stöd till rotationsförbanden, inte i tillräcklig omfattning, tar hänsyn till vare sig vad egen grundsyn eller aktuell forskning belyser som viktigt för att bygga hållbar kunskap och motverka kunskapsbortfall.

Studien belyser att Försvarmaktens pedagogiska grundsyn har stark förankring i forskning och teoribildning inom området och med fördel kan utgöra stöd för Försvarmaktens utformning av ett koncept för att bygga och vidmakthålla förmåga hos rotationsförbanden. Det förefaller dock som att den inte har förankrats inom Försvarmakten i tillräcklig omfattning för att ge genomslag på hur denna typ av verksamhet bedrivs. Vidare skulle en omarbetning av *Pedagogiska grunder* vara bra för att anpassa den till i Försvarmakten nu rådande förutsättningar.

Det kan, inom ramen för denna studie, konstateras att Försvarmakten idag saknar ett "helhetskoncept" där man ser till rotationsförbandets behov av stöd för att bygga och vidmakthålla sin kompetens. Studien utvisar att Försvarmakten har en "modell" för att förbereda rotationsförbandet inför genomförande av internationell insats. "Modellen" har utvecklats och anpassats efterhand som erfarenheter påvisar att förändring är nödvändig. Rotationsförbanden anser, som helhet, att den utbildning som erhöles före rotation varit relevant och bra upplagd. I studiens material tydliggörs också att behovet av att ha samma förutsättningar under utbildningstiden i Sverige som i insatsområdet är stort och inte till tillgodoses. Detta kan exemplifieras med att materiel som används i insatsområdet inte finns vid utbildningen i Sverige. Mängd och typ av materiel som avses varierar men brister i detta avseende kan utläsas i samtliga slutrapporter med undantag av BA01. Vikten av att sätta in och bedriva utbildningen i rätt kontext belyses av Maltén¹⁵⁰ och Ellström¹⁵¹ och här är materielen en viktig aspekt.

Studien påvisar också tydligt att modell eller koncept saknas för hur rotationsförbandet ska stödjas för att kunna vidmakthålla sina färdigheter under tjänstgöringen i insatsområdet. Teoribildning kring minne och glömska som tydligt påvisar behovet av att repetera inlärd kunskap med vissa intervaller¹⁵² i syfte att minimera bortfall, tas inte hänsyn till vid plane-

¹⁵⁰ Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s. 190.

¹⁵¹ Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992, s.74.

¹⁵² Se Ebbinghaus, bild 2:2 sid 15.

ring av insats. Utbildning och övning genomförs, som en del av tjänsten i området, både med syfte att skapa ny kunskap och vidmakthålla befintlig. Denna utbildning styrs dock inte av utbildningsbehovet utan av vad som är möjligt att genomföra med hänsyn till resurser i form av personal, infrastruktur samt ammunitions- och materieltillgång. Ansvaret för vidmakthållande läggs till fullo på rotationsförbandet. Efterhand behov av utbildningsstöd identifieras i insatsområdet vidtas åtgärder materiel för sådan verksamhet har kunnat tillföras. Denna process har visat sig ta väldigt lång tid och detta har kostat människoliv.

Försvarsmaktens agerande borde till stora delar överensstämma med vad som beskrivs i den pedagogiska grundsynen och därmed också med, i denna studie, vald idealtyp.

5.2 Slutsatser och reflektion över studiens resultat

Det har under studiens gång konstaterats att samma eller liknande erfarenheter återkommer i så gott som samtliga rapporter. Tidigare har nämnts materiel vid utbildning inför insats. I BA04 slutrapport framgår att man fem månader tidigare beställt utbildningshjälpmedel till pansarvärnsvapen som inte levererats. I början av BA05 rotationsperiod avfyras ett vådaskott med granatgevär inne på förläggningen och en svensk soldat omkommer. Denna olycka hade troligen kunnat undvikas på flera sätt varav ett hade varit att ha övningsmateriel, till exempel laddblind¹⁵³ i insatsområdet. Under FS18 uppstod liknande behov av utbildning, även då med granatgevär. Inte heller i Afghanistan, sju år in på insatsen, fanns utbildningsmateriel eller ammunition för att genomföra vidmakthållandeträning med granatgeväret.

Nästa reflektion är egentligen inte min utan en kompanichef vid FS21. Den belyser oväntade konsekvenser av att genomföra utbildning i annat sammanhang, i detta fall materiellt och kulturellt¹⁵⁴ än det man sedan ska verka i.

”Den största erfarenheten vi dragit är att militär verksamhet är militär verksamhet oavsett var den skall bedrivas. Det innebär att den utbildning och träning våra officerare och soldater har i grunden är på alla sätt relevant även i Afghanistan. Tyvärr upplever vi en attityd som gör gällande att ”ja, ja vi gör så här i Sverige... men i Afghanistan så är det på riktigt och då gör vi så här”. Detta gäller allt från att bära reglementerad utrustning till modifiering av vapen och oreglementerad stridsteknik. Efter samverkan med andra nationer (US, TYSKLAND, NOR) är vår uppfattning att attityden är ganska unik för Sverige. För att rätta till detta är det mycket viktigt att vi har tillgång till rätt materiel i Sverige, i rätt kvantiteter. Vi måste också ha samma avsteg från Säkl under utbildning som i insatsen, vilket inte var fallet under FS21 utbildning. Om man inte kan lösa dessa frågor, bör man ifrågasätta värdet av missionsutbildningen”.¹⁵⁵

¹⁵³ Laddblind = ammunition utan driv-, tänd- eller sprängladdning som används för att öva laddningsförfarande.

¹⁵⁴ Se Ellström s. 74

¹⁵⁵ Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14, s.130

5.3 Självkritisk reflektion

5.3.1 Reflektion kring använd metod

Vid analys av de slutrapporter som utgör huvuddel av källmaterialet har identifierats en möjlig brist i det faktum att det är stabspersonal och chefer på olika nivåer som författar dem. I bästa, och förhoppningsvis de flesta, fall har underlag inhämtats från underställda men det är inte på något sätt säkerställt. Vid eventuell fortsatt studie inom ämnet bör säkerställas att synpunkter inhämtas direkt från personal som inte innehar chefs- eller stabsbefattning.

Vidare konstateras att studien hade gynnats av att finna forskning kring hur fort soldatkunskaper avtar. Nu har forskning inom annan profession fått utgöra substitut i syfte att kunna pröva om teorierna är giltiga för praktisk kunskap.

Det analysverktyg som konstruerades har fungerat väl. Dock kan valet av variabler konstateras inte vara heltäckande med hänsyn till det källmaterial som använts. Formuleringar i materialet gjorde att det var svårt att matcha direkt mot teorierna. En reflektion kring detta är att ju mer tolkning som ligger i olika faser desto sämre precision får man i resultatet.

Ett för problemställningen i denna undersökning lämpligt upplägg kunde varit att använda sig av kvantitativ metod¹⁵⁶, företrädesvis med en induktiv ansats. Studien hade då kunnat genomföra försök med realistiska tidsförhållanden där bortfall av kunskaper och färdigheter kunnat mätas. Studien hade då tagit sin utgångspunkt i det insamlade materialets empiriska data för därefter försöka finna generella mönster och slutligen utveckla dessa till teori eller generella begrepp.¹⁵⁷

5.3.2 Författarens förförståelse

Författaren är officer och har själv tjänstgjort i de insatsområden och under den tid som det empiriska underlaget är inhämtat från¹⁵⁸. Författaren har dock inte tjänstgjort i befattning som medfört att han haft menlig påverkan på i studien använda rapporters utformning och innehåll. Vidare har författaren utöver att ha varit instruktör och chef på mekaniserade förband, tjänstgjort vid Markstridsskolans stridsträningsanläggning¹⁵⁹ samt vid Försvarsmaktens högkvarters arméproduktionsavdelning som materielsystemansvarig¹⁶⁰ för generell utbildningsmateriel¹⁶¹.

¹⁵⁶ Johannessen/Tufte, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* Malmö: Liber 2003, s 20

¹⁵⁷ Ibid, s 35

¹⁵⁸ Författaren tjänstgjorde vid pansarskyttepluton under BA04 samt OMLT KANDAK under FS18.

¹⁵⁹ Markstridsskolans Stridsträningsanläggning. Länken visar en anläggning för träning av strid i urban miljö, <http://www.fmv.se/sv/Projekt/Stridstraningsanlaggning-bebyggelse/>, hämtad 140516 kl. 11.15.

¹⁶⁰ Befattningen benämndes MSA120 och fanns vid FM arméproduktionsavdelning i högkvarteret fram till 2013-12-31.

¹⁶¹ Omfattar sådan utbildningsmateriel som inte enbart är avsedd för ett materielsystem/en förbandstyp.

Författarens förförståelse¹⁶² skulle enligt Thurén kunna påverka såväl förhållningssätt som tendensfrihet.¹⁶³ Detta medför att författaren måste vara extra observant och noggrann vid formulering av slutsatser så att fakta ur förståelsekaraktär inte tas för givna utan spårbarhet till materialet behöver tydliggöras.

5.4 Fortsatt forskning

Denna studie har som implicit syfte att utgöra någon enklare form av förstudie inför en djupare analys av hur ett pedagogiskt koncept skulle kunna utformas och appliceras på Försvarsmaktens internationella verksamhet. Ett sådant koncept skulle då syfta till att öka den operativa effekten i insatsområdet. En sådan forskning bedöms med fördel omfatta även praktiska försök där identifierat viktiga soldatkunskaper och definierade tidsperioder som kunskaperna ska vidmakthållas utgör urvalskriterier för utformning av försök. Vidare skulle då lämpligen även en analys av vilka typer av, utbildningsstöd i form av såväl materiel som tjänster som lämpligast bidrar till ett sådant koncept.

En liknande studie borde vara intressant ur perspektivet "tidvis tjänstgörande personal" i olika kategorier och hierarkiska nivåer. En sådan studie bedöms vid snabb anblick skilja sig från den förstnämnda främst vad avser tidsperspektivet och vilken kompetens- och färdighetsnivå i individen anses behöva ha, d.v.s. ta hänsyn till förbandens beredskapstider och mobiliseringskoncept. Här borde det finnas en hel del material som härstammar från VU 60-systemet¹⁶⁴. VU 60-systemet var det koncept som låg till grund för värnpliktigas tjänstgöringscykler i Försvarsmakten/Krigsmakten.¹⁶⁵

¹⁶² Förförståelse förstås här som att både förkunskap och koppling till empiri finns.

¹⁶³ Thurén, Torsten, *Källkritik*, 3., [rev. och omarb.] uppl., s.8, 63

¹⁶⁴VU 60 <http://www.ne.se/värnplikt/litteraturanvisning> , Nationalencyklopedin, hämtad 2014-05-16.

¹⁶⁵ Försvarsmakten benämndes fram till 1 januari 1975 Krigsmakten. Namnbytet skedde med huvudsakligt syfte att understryka "det fredsbevarande syftet med Sveriges försvar".

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/1974/FoU24/> , hämtad 2014-05-16 kl10.42.

6. Litteratur och referensförteckning

6.1 Litteratur

- Bjereld, Ulf, Demker, Marie, Hinnfors, Jonas, *Varför vetenskap?*, Lund, 3:e upplagan, 2009.
- Ebbinghaus, Hermann, *Memory: a contribution to experimental psychology*, New York, 1964; översättning av Ruger, Henry A, Bussenius, Clara E.
- Egidius, Henry, *Psykologilexikon*, 4:e utg., Natur och kultur, Stockholm, 2008.
- Ellström, P-E, *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*, Stockholm, Fritzes, 1992.
- Försvarsmakten, *Handbok Sekretessbedömning Del A*, 2011.
- Försvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin (MSD 12)*, Försvarsmakten, Stockholm, 2011.
- Granberg, Magnus, *Kognitivt stöd för lärande i arbetet*, Uppsala universitet, 2013.
- Henricsson, Ulf, *När Balkan brann!: överste 1. Ulf Henricsson om sitt krig i Bosnien och hur han blev "sheriffen i Vareš"*, Svenskt militärhistoriskt bibliotek, Stockholm, 2013
- Hildebrandt, Johanne, *Krigare: ett personligt reportage om de svenska soldaterna i Afghanistan*, Forum, Stockholm, 2011.
- BA05, *BA 05 i Bosnien: Från FN till Ifor*.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4. [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.
- Försvarsmakten, *Militärstrategisk Doktrin 2012*, Försvarsmakten, 2011.
- Försvarsmakten, *Pedagogiska grunder*, Försvarsmakten, Stockholm, 2006.
- Karlsson, Anders, *Alfa Sierra: Ba01 - Nordbat 2 i Bosnien-Hercegovina*, 1:a uppl., AK-ronym, Oskarström, 2004
- Johannessen, Asbjørn & Tufte, Per Arne, *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, Liber, Malmö, 2003.
- Maltén, Arne, *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel*, Studentlitteratur, Lund, 2002.
- Tillberg, Peter, Svartheden, Joakim & Engstedt, Danuta Janina (red.), *Uppdrag utland: militära exempel från internationella uppdrag*, Institutionen för ledarskap och management, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007
- Thurén, Torsten, *Källkritik*, 3. [rev. och omarb.] uppl., Liber, Stockholm, 2013.

Shalitt, Ben, *Konfliktens och stridens psykologi*, Liber, Stockholm 2003.

6.2 Rapporter, artiklar, andra källor

Davies, Nigel & Dinah Gould *Updating cardiopulmonary resuscitation skills: a study to examine the efficacy of self-instruction on nurses' competence* Artikel i Journal of Clinical Nursing 2000 nr 9.

Försvarets materielverk, *Utvärderingsrapport Skjutcontainer och StriSimPC mobil (10FMV10446-7:1)*, 2011-03-31.

Försvarsmakten, *Sammanställning utlämningsärende på ATS – Hemliga dokument och Öppna dokument*, delgiven 2014-02-20.

Försvarsmakten, *Slutrapport från BA 01 (HKV 01 800:70311)*, 1994-07-26.

Försvarsmakten, *Slutrapport från BA 02 (HKV 01 800:74149)*, 1994-11-16.

Försvarsmakten, *Slutrapport BA 03 (01 800:60294)*, 1995-05-11.

Försvarsmakten, *Slutrapport BA 04 (MekB 7 01 832:30529)*, 1995-10-16.

Försvarsmakten, *Slutrapport BA05 (01 832:50131)*, 1996-04-01.

Försvarsmakten, *Slutrapport SWEBN/BA06 (01 832)*, 1996-10-25.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS16 (H/R 01 200: 81312)*, 2009-05-20.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS17 (H/S 09 500: 81422)*, 2009-12-18.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS18 (H/R 09 500: 81524)*, 2010-08-26.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS19 (H/R 01 800: 80093)*, 2011-01-24.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS20 (H/R 09 500: 93372)*, 2011-06-15.

Försvarsmakten, *Slutrapport FS21 (H/R 09 500: 3064)*, 2011-12-14.

6.3 Offentligt tryck

Läroplanskommittén, *Skola för bildning: huvudbetänkande*, Allmänna förl., Stockholm, 1992.

Riksrevisionen; *RIR 2014:8 Försvaret – en utmaning för staten*, Riksdagens internttryckeri, Stockholm, 2014.

6.4 Elektroniska källor

Anvisningar för Källhänvisningar Oxford hämtade från Umeå universitetsbibliotek
<<http://www.ub.umu.se/skriva/skriva-referenser/kallhanvisningar-oxford>> (hämtad 2014-0605).

Bohemia Interactive, *VBS 2 - Virtual Battle Space 2*,
<<http://bisimulations.com/products/vbs2/overview>>, hämtad 140605.

Egidius, Henry, *Psykologilexikon* som databas på internet. Hämtat från
<<http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?ID=234&Psykologilexikon>>.

Exempel på Ebbinghaus glömskekurva. Förekommer dock med olika tidsskala och kurvor.
Hämtat från
<<http://www.bing.com/images/search?q=enbbinghaus+gl%c3%b6mskekurva&FORM=HDRSC2#view=detail&id=CB58B901C996ED9E8770063098EB9411A5A2236A&selectedIndex=2>,
(140604).

Försvarsmakten, information om allmän värnplikt. Hämtat från
<<http://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/varnplikt/>>
(2014-06-03).

Försvarsmakten, Markstridsskolans Stridsträningsanläggning. Länken visar en anläggning
för träning av strid i urban miljö. Hämtat från
<<http://www.fmv.se/sv/Projekt/Stridstraningsanlaggning-bebyggelse/>>, (140516).

Försvarsminister Sten Tolgfors inledningsanförande 18 januari vid Folk och Försvar i Sälen
2009. Hämtat från <<http://www.regeringen.se/sb/d/11477/a/118746>> (2014-04-26).

Nationalencyklopedin, *VU 60-systemet*. Hämtat från
<<http://www.ne.se/varnplikt/litteraturanvisning>> (2014-05-16).

Regeringskansliet, *Försvaret av Sverige: starkare försvar i osäker tid*, Ds 2014:20
<<http://www.regeringen.se/sb/d/18692/a/240414>> (2014-06-05)

Regeringskansliet, *Regeringens proposition 2008/09:149 Ett användbart försvar*
<<http://www.regeringen.se/sb/d/11788/a/122957>> (2014-04-26).

Riksdagen, *Betänkande 1974:FöU24 Försvarsutskottets betänkande med anledning av förslag i
propositionen 1974:50 till lag om beredskapsstyrka och lag om beteckningen försvarsmakten*
Hämtat från <[http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-
dokument/Betankanden/Arenden/1974/FoU24/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/1974/FoU24/)> (2014-05-16).

Riksdagen, *Svensk författningssamling 2009:400 Offentlighets- och sekretesslag*. Hämtad från
<[http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-
Lagar/Lagar/Svenskförfattningssamling/Offentlighets--och-sekretessla_sfs-2009-400/#K15](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskförfattningssamling/Offentlighets--och-sekretessla_sfs-2009-400/#K15)
(2014-05-01).